

Аналітична записка

Застосування екологічних податків в Україні

Проект UA2008-01: Аналітична підтримка для управління державними фінансами на основі наявних даних / Capacity Support for Evidence-based public financial management

Грудень, 2022

Матеріал було створено за фінансової підтримки уряду Великої Британії (UK Aid), проте висловлені погляди не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду Великої Британії

Зміст

Скорочення	2
Анотація	3
1. Аналіз застосування екологічних податків в Україні	7
1.1. Екологічний податок в Україні	7
1.2. Ставки екологічного податку в Україні	8
1.3. Розподіл доходів, отриманих від сплати екологічного податку	12
1.4. Інші види податків в Україні, що можуть трактуватись як “екологічні”	13
1.5. Проблеми та виклики, пов’язані з екологічним податком в Україні	15
2. Зобов’язання України в рамках інтеграції до ЄС	18
3. Вплив екологічних податків на макроекономічні показники	21
4. Висновки та рекомендації	24
4.1. Вдосконалення дизайну екологічних податків в Україні	25
4.2. Посилення контролю за дотриманням стандартів та запровадження покарань з системою автоматичних стабілізаторів	28
4.3. Запровадження нових стимулів (податкові знижки та субсидії)	28
4.4 Зміна механізму спрямування та підвищення ефективності використання коштів	29
Додаток 1. Детальний огляд екологічних податків в ЄС	32
А) Законодавство ЄС у сфері екологічних податків	32
Б) Бази оподаткування та ставки екологічних податків	35
В) Ставки екологічного податку в ЄС	40

Скорочення

ВВП - Валовий внутрішній продукт

ВРУ - Верховна Рада України

Директива ETD - Директива 2003/96/EC "Реструктуризація системи Співтовариства для оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії"

ЄК - Європейська комісія

ЄС - Європейський союз

МЕА - Міжнародне енергетичне агентство

НКРЕКП - Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку

ПКУ - Податковий кодекс України

CBAM - Carbon Border Adjustment Mechanism (Механізм вуглецевого коригування імпорту)

CO₂ - Діоксид вуглецю

ETS - Emissions trading system (Система торгівлі квотами на викиди)

MBIs - Market-based

instruments (Ринкові інструменти)

PwC - PricewaterhouseCoopers

UNDP - United Nations

Development Programme (Програма розвитку ООН)

Анотація

Цей документ містить аналітичне дослідження поточного стану застосування екологічного податку в Україні, ключових викликів, пов'язаних із екологічним оподаткуванням, огляд зобов'язань України щодо реформування екологічного податку в рамках інтеграції до ЄС (а також більш широкий аналіз застосування екологічних податків в країнах ЄС), аналіз впливу екологічних податків на економічне зростання, а також перелік рекомендацій щодо вдосконалення екологічного податку в Україні (як з точки зору дизайну податку, так і з огляду на його цільове використання).

Екологічні (або “зелені”) податки - категорія податків, метою впровадження яких є захист довкілля або стимулювання вуглецевого переходу. Зазвичай до екологічних податків відносять такі категорії, як податки на користування енергетичними ресурсами, транспортом, податки на забруднення та рентну плату за використання природних ресурсів. Застосування екологічного податку в Україні є доволі вузьким з точки зору міжнародної практики. Об'єкти оподаткування поділяються на 5 категорій за фізичним характером предмета оподаткування. Ставки для кожної з категорій визначені в розділі VIII Податкового кодексу та ранжуються в залежності від класу небезпеки та рівня небезпечності відходів.

Серед проблем, пов'язаних із застосуванням екологічного податку в Україні слід виділити: (1) Недосконалий дизайн екологічного податку (з точки зору неефективного виконання функції із захисту навколишнього середовища та стимулювання переходу до безвуглецевої економіки, а також невідповідності нормам ЄС); (2) Неефективний контроль за дотриманням екологічних стандартів та сплати екоподатку; (3) Відсутність належних стимулів для «зеленої» модернізації підприємств; (4) Неефективна систему розподілу надходжень від податку; та (5) Відсутність належних стимулів для “зеленої” модернізації підприємств.

Структура екологічних податків в ЄС дещо відрізняється від структури екоподатків в Україні: до категорій інструментів екологічної політики входять загальні та змішані інструменти, такі як податки та реформи екологічного оподаткування; тарифи, збори, платежі та цінова політика; торговельні дозволи та квоти; схеми відповідальності виробників. Всі екологічні податки, що застосовують країни-члени ЄС забезпечують надходження доходу у місцевий або державний бюджет. При цьому, лише незначна їх частка (5.4%) спрямовується у вигляді внеску до загального бюджету ЄС. Найбільшу частку “зелених податків” становлять енергетичні податки (77% надходжень екоподатку до бюджету ЄС у 2020 році), в той час як друге та третє місце займають податки на транспортні засоби. Частково це пояснюється тим, що в ЄС податок на вуглекислий газ CO₂ включені до категорії податків на енергію, а не до податків на забруднення. Торговля квотами на викиди на території ЄС, запроваджена за допомогою якої аукціони дозволяють певним галузям промисловості мати викиди вуглекислого газу в атмосферу, наразі забезпечує надходження лише до бюджетів країн-членів, але Європейською комісією вже висунута пропозиція про спрямування 25% доходу до ЄС.

З точки зору впливу екологічних податків на економічне зростання країни, результати економічних досліджень різняться та частіше за все не підтверджують суттєвого прямого

впливу екоподатків на макропоказники, через що дослідження екологічної політики в ЄС та світі зазвичай фокусуються на оцінці екологічного ефекту екоподатків - зменшення негативного впливу на навколишнє середовище (зменшення викидів), в той час як оцінка макроекономічного ефекту - впливу на економічне зростання, зайнятість, інвестиції тощо, лишається другорядною. Результати аналізу наявних досліджень дають підстави вважати, що збільшення екоподатків не є обов'язковою передумовою для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, проте отримані від екоподатків кошти можуть бути раціонально та ефективно направлені на реалізацію державних політик щодо навколишнього середовища.

На основі проведеного дослідження, команда проекту сформувала ряд рекомендацій для Уряду щодо удосконалення екологічного оподаткування в Україні. Запропоновані рекомендації можна поділити на п'ять груп:

- **Вдосконалення дизайну екологічних податків в Україні.** Дану групу рекомендацій доцільно розділити на дві підгрупи: вдосконалення дизайну екологічного податку на викиди CO₂, та вдосконалення інших категорій екологічного податку.

В Україні доцільно розглянути заміну поточного податку на викиди діоксиду вуглецю на непрямий екологічний податок на енергоносії (природний газ, мазут, енергетичне вугілля тощо) з урахуванням вмісту в них CO₂. Ця ініціатива дозволить як підвищити ефективність функціонування податку (зменшивши обсяги ухилення та збільшивши податкові надходження), так і спростити адміністрування податку. При цьому, безпосередній вплив на викиди CO₂, згідно з європейським досвідом, може бути досягнутий за рахунок впровадження системи торгівлі викидами. Крім того, оподаткування енергоносіїв може бути запроваджене також у транспортному секторі шляхом включення податку на викиди CO₂ до акцизного податку на пальне, а також впровадженням додаткових податків на транспорт.

З точки зору інших категорій екологічного податку, доцільно розглянути можливість доцільно розглянути можливість підвищення ставок за окремими об'єктами оподаткування (проте такі рішення потребують більш ґрунтовного аналізу із урахуванням наявності технологічних рішень щодо скорочення забруднення та впливу на різних суб'єктів).

- **Посилення контролю за дотриманням стандартів.** Заходи можуть включати збільшення штрафних санкцій за порушення вимог природоохоронного законодавства, розширення моніторингу стану навколишнього середовища, встановлення диференціації ставок екологічного податку за перевищення встановлених дозвільних норм; запровадження прив'язки сум податкових зобов'язань до інфляційних або окремих цінових показників тощо.
- **Запровадження нових стимулів.** Згідно з європейським досвідом, система екологічного оподаткування повинна поєднуватись із стимулюючими заходами, що сприятимуть переходу до безвуглецевої економіки. Ці заходи можуть включати запровадження системи податкових знижок (зменшення податкових зобов'язань підприємств за рахунок надання податкової знижки за результатами екологічної

трансформації) та створенням фінансових інструментів для бізнесу, спрямованих на впровадження більш “сталих” технологій.

- **Зміна механізму спрямування коштів.** Наразі 45% надходжень від екоподатків спрямовуються у загальний фонду Державного бюджету і, відповідні, не мають цільового призначення, що суперечить практиці розвинутих країн. З огляду на це, варто розглянути можливість збільшення частки коштів, що надходять до спеціальних фондів місцевих бюджетів, аби забезпечити виконання податком природоохоронної функції.
- **Підвищення ефективності використання коштів.** Попередня ініціатива повинна супроводжуватись збільшенням ефективності та прозорості використання надходжень від екологічного податку зі спеціальних фондів місцевих бюджетів. Для цього необхідно як покращити систему моніторингу використання відповідних коштів, так і здійснити ревізію переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, з метою виключення випадків марнотратства бюджетних коштів на ініціативах, що не стосуються питань охорони довкілля.

Варто зазначити, що вищезгадані ініціативи пропонують загальну рамку реформування екологічного податку в Україні у довгостроковій перспективі. Разом з тим, розробка детальніших рекомендацій потребує проведення більш ґрунтовного аналізу, який стосуватиметься не лише екологічних податків, а політики захисту довкілля загалом. Крім того, такий аналіз наразі є доволі ускладненим через бойові дії на території України та руйнування великої кількості об'єктів, що завдають шкоду довкіллю. Надання аналітичної підтримки Уряду з цих та інших питань політики є предметом домовленості між Міністерством фінансів та командою проекту.

Гендерна рівність та інклюзивність

Потреба в модернізації екологічних податків пов'язана з необхідністю зниження негативного впливу економічної діяльності на навколишнє середовище. Так, сьогодні викиди шкодять навколишньому середовищу, що в свою чергу знову ж таки б'є по економічній активності через кілька каналів. Передусім йдеться про втрату людського капіталу, який є необхідним фактором зростання економіки, оскільки це як робоча сила, так і формування внутрішнього попиту. За оцінкою ВООЗ у 2017 році кожних дві години в Україні помирають три людини через поганий стан довкілля¹. Водночас ефективність системи функціонування екологічних податків позитивно впливає на очікувану тривалість здорового життя, а тому є важливим для поліпшення ситуації на ринку праці та зниження видатків на охорону здоров'я². Аналіз UNICEF показав, що незадовільний стан довкілля непропорційно більше шкодить життю бідніших та вразливих верств населення, а також дітей³. Зокрема йдеться як про вплив від забрудненого повітря, так і від браку доступу до якісної чистої води.

¹ <https://mepr.gov.ua/news/31775.html>

² https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/158.pdf

³ [https://www.unicef.org/ukraine/media/15766/file/Climate%20Landscape%20Analysis%20for%20Children%20\(CLAC\)%20in%20Ukraine..pdf](https://www.unicef.org/ukraine/media/15766/file/Climate%20Landscape%20Analysis%20for%20Children%20(CLAC)%20in%20Ukraine..pdf)

Також внаслідок забруднення атмосфери призводить Україна може втрачати до 15% врожаю⁴, що може призводити до поглиблення бідності. Такий вплив є також найбільш негативним саме для вразливих груп населення.

Модернізація екологічних податків в Україні сприятиме інвестуванню бізнесом коштів в безпечніші для довкілля технології та виробничі процеси. Відповідно забрудненість повітря та води скоротиться, що позитивно впливатиме на добробут населення.

Конфліктна чутливість

Розроблена аналітична записка не має прямого впливу на динаміку військового конфлікту, оскільки не спрямована на ескалацію (чи деескалацію) насильства, створення нерівності або збільшення ризиків його продовження. Очікується, що розроблена аналітична записка матиме позитивний вплив на процес прийняття рішень, а наведені рекомендації, в разі застосування, знизять у майбутньому як корупційні так і екологічні ризики в загальнонаціональному масштабі, завдяки загальному підвищенню рівня екологічної свідомості як в суспільстві так і у представників органів влади. В довгостроковій перспективі, завдяки реформі екологічних податків, створення практики відповідального споживання енергоресурсів та стимулювання екологічної модернізації бізнесу сприятиме переходу економіки до сталого розвитку, що створить поштовх для інновацій у післявоєнний період та забезпечить збалансованість інтересів всіх груп населення.

⁴ <https://mepr.gov.ua/news/31775.html>

1. Аналіз застосування екологічних податків в Україні

1.1. Екологічний податок в Україні

Екологічні або зелені податки - категорія податків, що впроваджуються з метою захисту довкілля або стимулювання безвуглецевого переходу (інвестування в сферу відновлюваної енергетики). Зазвичай до “зелених податків” відносять такі категорії, як податки на користування енергетичними ресурсами, транспортом, податки на забруднення та рентна плата за використання природних ресурсів⁵. Ключова мета запровадження податків - стимулювання переходу до сталого зростання та збільшення доходів бюджету країн для додаткового фінансування переходу. Хоча деякі форми зелених податків існували вже багато років, потреби в поширенні та запровадженні нових “зелених податків” були відзначені ще в публікації Організації економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР) від 2015р⁶. “Зеленим податкам” притаманна широка варіативність: база даних PricewaterhouseCoopers Company (далі - PwC) виділяє 257 окремих випадків застосування різних типів вищезазначених податків по всіх країнах світу. Згідно з наявними відкритими даними, нові “зелені податки” були запроваджені вже мінімум в 19 країнах з середнім та високим рівнем доходу.

Українське трактування екологічних податків є доволі вузьким порівняно з міжнародним досвідом. Згідно підпункту 14.1.57 пункту 14.1 статті 14 ПКУ⁷ екологічним податком вважається обов'язковий загальнодержавний платіж, який сплачується на основі фактичних обсягів різного роду викидів у навколишнє середовище.

Платниками податку є суб'єкти господарювання (включаючи юридичних осіб, бюджетні установи та громадські організації), які⁸:

1. Здійснюють викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення в атмосферне повітря або водні об'єкти;
2. Розміщують відходи;
3. Утворюють радіоактивні відходи;
4. Тимчасово зберігають радіоактивні відходи терміном, що перевищує встановлені особливими умовами ліцензії;

Обсяги викидів вище зазначених категорій є також об'єктом та базою екологічного оподаткування.

Стаціонарним джерелом забруднення вважається підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, що здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферу та/або скидає їх у водні об'єкти⁹.

У сфері ядерної енергетики є визначений перелік суб'єктів, які звільняються від сплати податку за утворення радіоактивних відходів. Туди відносяться підприємства, що¹⁰:

⁵ [European Commission, 2022, Taxation and Customs Union - Green taxation](#)

⁶ [OECD, 2015, Towards Green Growth?: Tracking Progress](#)

⁷ [Державна податкова служба України, 2022, Підпункт 14.1.57 пункту 14.1 статті 14 ПКУ](#)

⁸ [Державна податкова служба України, 2022, Пункт 240.1 статті 240 ПКУ](#)

⁹ [Державна податкова служба України, 2022, Підпункт 14.1.230 пункту 14.1 статті 14 ПКУ](#)

¹⁰ [Державна податкова служба України, 2022, Пункти 240.3-240.4 статті 240 ПКУ](#)

1. До останнього календарного дня звітного кварталу, у якому придбано джерело іонізуючого випромінювання, уклали договір щодо повернення відпрацьованого закритого джерела іонізуючого випромінювання за межі України до підприємства, що є виробником такого джерела;
2. Здійснюють поводження з радіоактивними відходами, що утворилися внаслідок Чорнобильської катастрофи;
3. Є державними підприємствами, що спеціалізуються на поводженні з радіоактивними відходами, та основною діяльністю яких є зберігання, переробка та захоронення тих радіоактивних відходів, що знаходяться у власності держави, а також дезактивація радіаційно-забруднених об'єктів.

Не сплачують екологічний податок також ті суб'єкти господарювання, які розміщують на власних територіях (об'єктах) виключно відходи як вторинну сировину.

1.2. Ставки екологічного податку в Україні¹¹

Ставки екологічного податку поділяються за категоріями, а також за видами забруднюючої речовини. До основних категорій, за якими нараховуються екологічні податки в Україні, відносять викиди в атмосферне повітря, скиди речовин у водні об'єкти, утворення радіоактивних відходів, розміщення відходів у спеціально визначених для цього місцях, а також зберігання радіоактивних відходів понад установлений ліцензією час.

Об'єктом та базою оподаткування є обсяги та види забруднюючих речовин, що належать до вищезгаданих категорій, а також обсяги електричної енергії, виробленої організаціями, що експлуатують під час своєї діяльності ядерні установки.

Екоподатки за викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення |

До цієї категорії відносяться 25 речовин та їх сполук (Таблиця 1). Ставки податку за 1 тону викидів варіюються від 97 грн за водень хлористий, окис вуглецю або ж тверді речовини, та до 3,3 млн грн за викиди бензопірену. До цієї категорії екоподатку також відносять викиди діоксиду вуглецю (CO₂). Ставка для них становить 30 грн / 1 тону. Під даний тип оподаткування не підлягають підприємства, якими здійснюються викиди діоксиду вуглецю в обсязі не більше 500 тонн за рік. Раніше розмір даної ставки був 10 грн / 1 тону, однак у грудні 2021 року Верховною радою України було прийнято законопроект №5600¹², метою якого є забезпечення збалансованості бюджетних надходжень та який вносив певні зміни в Податковий кодекс, серед яких є підвищення ставки за викиди CO₂ до 30 грн / 1 тону.

Таблиця 1. Ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря, класифіковані за видами забруднюючої речовини.

НАЙМЕНУВАННЯ ЗАБРУДНЮЮЧОЇ РЕЧОВИНИ	СТАВКА ПОДАТКУ, ГРИВЕНЬ ЗА 1 ТОННУ
Азоту оксиди	2574,43
Аміак	482,84

¹¹ [Державна податкова служба України, 2022, Стаття 243, 245-248 ПКУ](#)

¹² [Верховна Рада України, 2021, Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України](#)

Ангідрид сірчистий	2574,43
Ацетон	965,67
Бенз(о)пірен	3277278,63
Бутилацетат	579,84
Ванадію п'ятиокис	9656,78
Водень хлористий	96,99
Вуглецю окис	96,99
Вуглеводні	145,50
Газоподібні фтористі сполуки	6373,91
Тверді речовини	96,99
Кадмію сполуки	20376,22
Марганець та його сполуки	20376,22
Нікель та його сполуки	103816,62
Озон	2574,43
Ртуть та її сполуки	109127,84
Свинець та його сполуки	109127,84
Сірководень	8273,63
Сірковуглець	5376,59
Спирт н-бутиловий	2574,43
Стирол	18799,08
Фенол	11685,10
Формальдегід	6373,91
Хром та його сполуки	69113,38

Джерело: Бюджетний кодекс України

Якщо ж речовина не є у вище наведеному списку, ставка податку встановлюється на основі класу небезпечності згідно Податкового кодексу України. У випадку якщо речовина не належить до жодного класу небезпечності, то ставка визначається в залежності від установлених орієнтовно безпечних рівнів впливу таких речовин в атмосферному повітрі.

Екоподатки за скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти | Об'єктами оподаткування даного типу податку є 9 речовин та їх сполуки. Вимірюється ставка в гривнях за 1 тону. Найвищою вона є для нафтопродуктів - 75792,4 грн, а найнижчою для хлоридів, сульфатів та завислих речовин - 369,52 грн.

Таблиця 2. Ставки екологічного податку за скиди у водні об'єкти, класифіковані за видами забруднюючої речовини.

НАЙМЕНУВАННЯ ЗАБРУДНЮЮЧОЇ РЕЧОВИНИ	СТАВКА ПОДАТКУ, ГРИВЕНЬ ЗА 1 ТОННУ
Азот амонійний	12883,84
Органічні речовини (за показниками біохімічного споживання кисню (БСК 5))	5156,8
Завислі речовини	369,52
Нафтопродукти	75792,4
Нітрати	1108,56
Нітроти	63278,16
Сульфати	369,52
Фосфати	10297,44
Хлориди	369,52

Джерело: Бюджетний кодекс України

Якщо речовина скиду не міститься у вищенаведеному списку, то ставка встановлюється на основі встановленої Податковим кодексом гранично допустимої концентрації або орієнтовного безпечного рівня впливу.

Екоподатки за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях | Згідно статті 242 Податкового кодексу України, об'єктами екологічного оподаткування також є види (класи) розміщених відходів. Однак сюди не відносять вторинну сировину, яка розміщена на території суб'єкта господарювання.

Ставка залежить від наступних видів небезпечних відходів:

- Обладнання та прилади, які містять ртуть, елементи з іонізуючим випромінюванням - 952,02 гривні за одиницю;
- Люмінесцентні лампи - 16,57 гривні за одиницю.

Для інших типів відходів ставка встановлюється на основі їхньої приналежності до відповідного класу небезпеки. Ставка податку за розміщення відходів також може змінюватися в залежності від коефіцієнта, який визначається на основі зони розміщення відходів:

- Для населеного пункту або на відстані менш як 3 км від його меж - цей коефіцієнт є рівним 3.
- Якщо ж відходи розміщено на відстані більше 3 км - коефіцієнт є рівний 1.

За словами експертів, наразі рівень ставок екологічного податку за відходів у спеціально відведених для цього місцях є надто низьким, що робить не вигідною діяльність з утилізації відходів.

Екоподатки за утворення радіоактивних відходів | Для виробників електроенергії (з використанням ядерних установок) ставка податку за утворення радіоактивних відходів (включно з вже накопиченими) становить 0,0133 гривні у розрахунку на 1 кВт-год виробленої електричної енергії. Дана ставка може змінюватися в залежності від коригуючого коефіцієнта - 50 для високоактивних відходів та 2 для середньо- та низькоактивних відходів.

Екоподатки за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк | Для даного типу екологічного податку ставка залежить від приналежності відходів до певної категорії і вимірюється в гривнях за 1 куб. метр. Найвищою вона є у категорії високоактивних відходів, а найнижчою у середньо- та низькоактивних.

Таблиця 3. Ставки екологічного податку за зберігання радіоактивних відходів, класифіковані за категоріями.

КАТЕГОРІЯ ВІДХОДІВ	СТАВКА ПОДАТКУ ЗА ТИМЧАСОВЕ ЗБЕРІГАННЯ РАДІОАКТИВНИХ ВІДХОДІВ (КРИМ ВІДХОДІВ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ ЯК ДЖЕРЕЛА ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ), ГРИВЕНЬ ЗА 1 КУБ. МЕТР	СТАВКА ПОДАТКУ ЗА ТИМЧАСОВЕ ЗБЕРІГАННЯ РАДІОАКТИВНИХ ВІДХОДІВ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ ЯК ДЖЕРЕЛА ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ, ГРИВЕНЬ ЗА 1 КУБ. САНТИМЕТР
Високоактивні	632539,66	21084,66
Середньоактивні та низькоактивні	11807,40	4216,92

Джерело: Бюджетний кодекс України

1.3. Розподіл доходів, отриманих від сплати екологічного податку

Згідно Бюджетного кодексу України, 45% екологічного податку належить загальному фонду Державного бюджету України¹³. Однак, це не стосується податку за викиди в атмосферне повітря діоксиду вуглецю та податку за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк. Перший сплачується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі, а другий - зараховується до спеціального фонду державного бюджету, також у повному обсязі.

Решта 55% екологічного податку розподіляється наступним чином¹⁴:

- 25% до спецфондів бюджетів місцевого самоврядування;
- 30% до спецфондів обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим;

Спецфондом вважається частина бюджету, що формується з надходжень, які мають цільове спрямування. Згідно статті 47 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"¹⁵, фінансування природоохоронних заходів здійснюється з Державного, Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища. Кошти, отримані органами місцевого самоврядування від екологічного податку, є

¹³ Верховна Рада України, 2022, Пункт 16 частини другої статті 29 Бюджетного кодексу України

¹⁴ Верховна Рада України, 2022, Пункт 4 частини першої статті 69 Бюджетного кодексу України

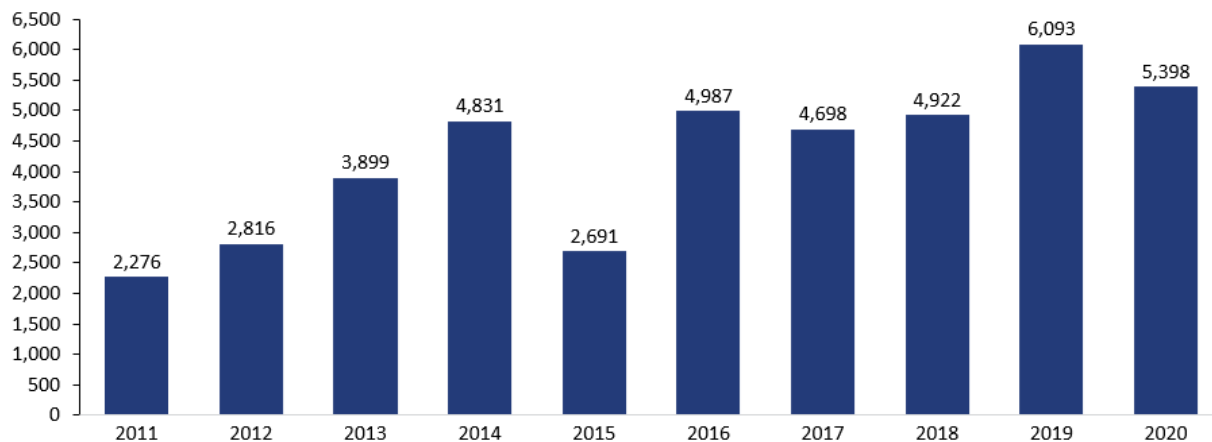
¹⁵ Верховна Рада України, 2022, Стаття 47 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"

основним джерелом наповнення цих фондів та повинні бути спрямовані саме на природоохоронні заходи.

Однак, нещодавно Верховна Рада постановила внести зміни¹⁶ до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України, які стосуються посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень. Відтак, у період воєнного стану органи місцевого самоврядування можуть самостійно приймати рішення щодо передачі коштів із спеціального фонду місцевого бюджету до загального фонду місцевого бюджету.

За даними Державної служби статистики та Державної казначейської служби України¹⁷, загалом за 2020 рік до зведеного бюджету України було сплачено екологічних податків на суму 5,398 млрд грн. Це 0,4% від усіх доходів зведеного бюджету та 0,13% від номінального ВВП України за 2020 рік. На Рисунку 1 можемо спостерігати, як змінювалися доходи зведеного бюджету від сплати екологічного податку в період з 2011 р. по 2020 р. До 2014 року включно надходження від екоподатку стабільно зростало, однак вже у 2015 році відбувається різке падіння, після чого в 2016 році показник знову повертається до свого попереднього рівня. Розглядаючи період 2016-2020 років, варто зауважити, що найбільший стрибок відбувся у 2019 році, коли надходження досягли позначки близько 6,093 млрд гривень.

Рисунок 1. Надходження екологічного податку до зведеного бюджету України, млрд грн

Джерело: Національний банк України, макроекономічні показники

1.4. Інші види податків в Україні, що можуть трактуватись як "екологічні"

Оскільки категорії баз екологічного оподаткування в Україні відрізняються від тих, що запроваджені Генеральним директором Європейської комісії з питань навколишнього середовища, варто також розглянути деякі інші типи податків в Україні, що мають відношення до стану навколишнього середовища. Ці податки включають окремі акцизні податки та рентну плату, зокрема:

¹⁶ [Верховна Рада України, 2022, Закон України Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень](#)

¹⁷ [Національний банк України, 2022, Макроекономічні показники](#)

- **Акцизний податок на пальне** | Згідно пункту 1 статті 215 Податкового кодексу України, пальне та інші товари, що використовуються як пальне для заправлення транспортних засобів, обладнання або пристроїв з двигунами внутрішнього згорання, є одними з об'єктів акцизного оподаткування. Платниками податку є суб'єкти господарювання, які виробляють ці товари, ввозять їх на митну територію України, або ж реалізують. Обчислюється податок за ставками, зазначеними у Додатку 1 і вимірюється у євро за 1000 літрів.
- **Акцизний податок на електроенергію** | Платниками акцизного податку також є підприємства, що виробляють електричну енергію і продають її на ринку. Для них застосовується адвалорний податок - фіксована відсоткова ставка від вартості товару. Відповідно до пункту 215.3.9. статті 215 Податкового кодексу, ця ставка дорівнює 3,2%. Вартість товару визначається на основі цін, що склалися на ринку електричної енергії в звітному періоді без урахування податку на додану вартість та акцизного податку. Варто зазначити, що найближчим часом очікується зростання цін на електроенергію у зв'язку із запланованим підвищенням максимальних граничних цін з боку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).
- **Акцизний податок на транспортні засоби** | Під акцизний податок також підпадають такі товари як легкові автомобілі, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб або більше та транспортні засоби для перевезення вантажів. Як і у попередніх випадках, платниками є особи, що виробляють перелічені товари, ввозять їх на територію України чи реалізують їх.
- **Рентну плата за користування надрами з метою видобування корисних копалин** | Суб'єкти господарювання, що набули права користування надрами для видобутку корисних копалин, повинні сплачувати рентну плату. Об'єктом такого типу оподаткування є обсяги видобутих копалин, а базою оподаткування - вартість цих обсягів. Важливо, що сюди не відносять корисні копалини, які не включені до державного балансу запасів, і торф, які видобуті домогосподарствами на своїх земельних ділянках для забезпечення своїх потреб.
- **Рентну плата за спеціальне користування водою** | Платниками даного типу податку є суб'єкти господарювання, які використовують та/або передають вторинним користувачам воду, отриману шляхом її забору з водних об'єктів. Сюди відносять також ті суб'єкти, що використовують воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва.
- **Рентну плата за спеціальне використання лісових ресурсів** | Об'єктами оподаткування даним типом рентної плати є деревина, яку заготовляють в порядку рубок головного користування або під час проведення заходів спрямованих на оздоровлення лісів чи розчищення ділянок для будівництва гідровузлів, трубопроводів, тощо; другорядні та побічні лісові матеріали; використання лісів для оздоровчих комплексів. Розміри ставок визначені пунктом 256.3. статті 256 Податкового кодексу України.

- **Рентну плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку** | Суб'єкти господарювання, які надають послуги з транспортування вантажу трубопроводами України, також зобов'язані сплачувати відповідну рентну плату. Об'єктом оподаткування є обсяги нафтопродуктів, які транспортуються, або ж, для аміаку, сума добутоків відстаней транспортування на обсяги.

Варто зазначити, що попри те, що дані податки можуть трактуватись як "екологічні" з точки зору європейської практики, надходження від них не мають цільового спрямування на заходи, пов'язані із захистом довкілля.

1.5. Проблеми та виклики, пов'язані з екологічним податком в Україні

Визначення проблем та викликів податкової системи України щодо навколишнього середовища базується на існуючих розбіжностях в підходах до екологічного оподаткування в розвинутих країнах світу та України, а також на недоліках поточної податкової системи екоподатків, що пов'язані виключно з реалізацією функціонуючого підходу до екологічного оподаткування. Серед найбільш суттєвих проблем варто виділити:

1. **Недосконалий дизайн екологічного податку** | Наразі базою оподаткування екологічного податку в Україні виступають безпосередньо обсяги окремих видів забруднюючих речовин. Натомість ЄС, з яким Україна підписала Угоду про асоціацію, визначає базою оподаткування екоподатку будь-яку фізичну одиницю, що має доведений негативний вплив на навколишнє середовище. В контексті євроінтеграційного процесу, Україна має гармонізувати законодавство у відповідність до Директиви щодо енергетичних податків та податків на електроенергію, що визначають мінімальні ставки екоподатків на енергоносії (що, в першу чергу, зачепить податок на викиди CO₂). Тому розширення бази оподаткування екоподатків виступає неминучим кроком на шляху до отримання Україною статусу члена ЄС. Крім цього, Україна також має імплементувати систему торгівлі викидами, що має замінити податок на викиди вуглецю. Варто зазначити, що в Україні також наявні аналоги екоподаткам в розумінні підходу ЄС такі як акцизи на пальне, транспортні засоби тощо та рентна плата за користування природними ресурсами. Проте зазначені типи податків не класифікуються як екологічні та, відповідно, їх адміністрування та використання надходжень не пов'язані з вирішенням проблеми негативного впливу на навколишнє середовище. Окремо варто зазначити, що в Україні екологічним податком оподатковуються лише стаціонарні джерела забруднення. Проте викиди вуглецю в транспортному секторі сягають до 19% від сукупних вуглецевих викидів та наразі не оподатковуються зовсім. Також існує проблема недостатньо високих ставок за певними видами екологічного податку (в першу чергу, за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях - що робить діяльність з утилізації відходів економічно не доцільною).

Таким чином, існує проблема недосконалості існуючої податкової системи щодо навколишнього середовища, яка не покриває окремі об'єкти оподаткування, що

натомість визначаються законодавчо передовими країнами світу в контексті подолання екологічних викликів.

2. **Неефективний контроль за дотриманням екологічних стандартів та сплати екоподатку** | Податковий кодекс України визначає та надає методологію розрахунку розміру екологічного податку, що має сплатити суб'єкт оподаткування. Проте кодексом не передбачена методологія розрахунку безпосереднього обсягу викидів, на якому базується розрахунок розміру екоподатку. Наприклад, суб'єкти економічної діяльності, що сплачують екологічний податок на викиди вуглецю, розраховують обсяги викидів на основі пояснень Держстату «Щодо розрахунку обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення». Оскільки обсяги викидів визначаються на основі фактичного обсягу спожитих енергоресурсів, часто підприємства визначають ці обсяги «на око» на основі даних дозволу на викиди, або ж цілеспрямовано занижують фактичні обсяги споживання задля зменшення податкового навантаження. Адміністрування та перевірки є трудоємним процесом, що займає багато часу та потребує залучення фахівців природоохоронних органів. Як наслідок, ефективність функціонування екоподатку знижується, держава недоотримує податкові надходження, а порушники не притягуються до відповідальності через існування можливостей для уникнення покарання.
3. **Відсутність належних стимулів для “зеленої” модернізації підприємств** | В багатьох розвинутих країнах світу уряди підтримують процес переходу виробників до більш екологічно «дружніх» практик за допомогою компенсаційних та стимулюючих механізмів. Наприклад, уряд Бельгії компенсує підприємствам до 80% податкових витрат у разі впровадження енергозберігаючих технологій, у Великобританії діють «податкові знижки» у разі впровадження ресурсоефективних технологій, Франція широко використовує тендери для надання державних субсидій енергетичним компаніям а також фінансової допомоги місцевим еко-організаціям для вилученням і переробки відходів. Перелік прикладів можна продовжувати, проте характерною рисою, що об'єднує країни з розвинутою політикою щодо захисту навколишнього середовища - це наявність як стримуючих інструментів у вигляді екоподатків, так і стимулюючих у вигляді податкових знижок, грантів, субсидій тощо. В Україні ж відсутні належні стимулюючі інструменти фінансової підтримки, що підштовхували б та допомагали підприємствам використовувати більш “зелені” технології. Так, наприклад, звільнення від сплати податків суб'єктів, які емітують менше 500 т вуглецю на рік виступає скоріше як інструмент зменшення навантаження на адміністрування менших підприємств, ніж стимулювання до зниження викидів. Крім того, фінансової допомоги потребують саме великі емітенти, для яких енергомодернізація зазвичай виступає суттєвим та вартісним бар'єром.
4. **Неефективна систему розподілу надходжень від екологічного податку** | Наразі 45% надходжень від екоподатків спрямовуються у загальний фонд Державного бюджету. Крім того, 100% надходжень від екоподатку за викиди діоксиду вуглецю також спрямовується до загального фонду Держбюджету, а 100% від податку за утворення

радіоактивних відходів – до спеціального фонду Держбюджету. Решта ж надходжень від екоподатків спрямовується до спецфондів місцевих та обласних бюджетів. Категорія коштів, що надходить до загального фонду, не використовується з метою подолання викликів для навколишнього середовища та несе виключно фіскальну функцію. На думку багатьох експертів, надто завелика частина надходжень від екоподатків «розчиняється» у Державному бюджеті та не виконує цільову функцію, покладену на екоподатки - сприянню зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.¹⁸

5. **Неефективне використання надходжень від екоподатків** | Та ж частина надходжень, що має спрямовуватись за цільовим призначенням – надходження до місцевих та обласних бюджетів, не використовується належним чином. Так, існує проблема зловживання використання коштів зі спецфондів місцевих бюджетів, що виникають через недосконале визначення понять природоохоронних заходів. Доволі часто органи місцевого самоврядування помилково класифікують деякі категорії витрат на озеленення як природоохоронні заходи. Зокрема, такі категорії можуть передбачати розробку документації, ремонт доріжок чи лавок. Таким чином кошти зі спецфондів спрямовуються радше на благоустрій, ніж на покращення екологічного стану довкілля.¹⁹

¹⁸ [Благодійна організація “Екологія – Право – Людина”, 2019. Громадський контроль за використанням коштів фондів охорони навколишнього природного середовища](#)

¹⁹ Ibid

2. Зобов'язання України в рамках інтеграції до ЄС

Згідно з Угодою про Асоціацію²⁰, Україна має запровадити зміни щодо оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії відповідно до Директиви 2003/96/ЄС від 27 жовтня 2003 року²¹. Ця Директива передбачає мінімальне оподаткування екологічним податком різних видів енергетичних продуктів. Такі зміни мають бути імплементовані поступово, враховуючи майбутні потреби України у сфері захисту навколишнього середовища та енергоефективності, оскільки вони можуть виникнути, зокрема, в результаті міжнародних переговорів щодо зміни клімату після 2012 року. Загалом, положення про енергетичні податки мають бути імплементовані протягом 2 років.

Україні необхідно розробити проект Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо приведення національного законодавства з питань оподаткування акцизним податком продуктів енергії та електроенергії у відповідність до вимог Директиви 2003/96/ЄС. Надалі проект Закону України має бути опрацьований разом з експертами з ЄС та прийнятий ВРУ. Відповідальними національними органами за виконання цього зобов'язання перед ЄС були призначені Мінфін, Мін'юст, Мінекономіки, Міненергугілля, Держенергоефективності та Міністерство закордонних справ України.

Згідно Пульсу Угоди²², станом на кінець 2021 року Україною вже були виконані наступні зобов'язання щодо екологічних податків в рамках інтеграції до ЄС:

- Встановлено загальний режим для акцизних податків, якими прямо чи опосередковано обкладається споживання енергетичних та електроенергетичних товарів відповідно до Директиви 2008/118/ЄС.
- Підготовлено порівняльну таблицю щодо відповідності національного законодавства відповідним положенням Директиви 2008/118/ЄС з питань акцизного податку.
- За результатами аналізу порівняльної таблиці розроблено та прийнято ВРУ законопроект щодо визначення об'єкта і бази оподаткування на енергетичні та електроенергетичні товари відповідно до норм ЄС.

В той самий час Україні необхідно врахувати, що зараз в ЄС відбувається перегляд Директиви 2003/96/ЄС від 27 Жовтня 2003 з метою поєднання її з досягненнями цілей Зеленої угоди ЄС стосовно скорочення парникових газів та досягнення кліматичної нейтральності у 2050 році. Перегляд Директиви про оподаткування енергії здійснюється Європейською Комісією. Відповідно до Пропозицій щодо реструктуризації рамок діяльності Союзу для оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії від 14 липня 2021 року²³ основними нововведеннями у сфері енергетичних податків ЄС мають стати:

²⁰ [EU, 2014, ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part](#)

²¹ [Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity](#)

²² [Пульс Угоди, 2021, Оподаткування](#)

²³ [European Commission, 2021, Proposal for a council directive restructuring the Union framework for the taxation of energy products and electricity](#)

- Впровадження виражених у євро за гігаджоуль ставок податку, базуючись на енергетичному вмісті та впливі енергетичних продуктів на навколишнє середовище.
- Включення більшої кількості енергетичних процесів до податкової бази.
- Включення до енергетичних продуктів для енергетичного оподаткування нових продуктів (наприклад, зелений водень).
- Заходи, спрямовані на уникнення подвійного оподаткування накопиченої електроенергії.
- Значне скорочення можливості для держав-членів звільняти або знижувати ставку, що застосовується до енергетичних продуктів, процесів та секторів та збільшення мінімальних ставок податку для відображення поточного ціноутворення та щорічне коригування мінімальних ставок на основі індексу цін Євростату.
- Впровадження перегляду кожні п'ять років для підтримки актуальності чинного варіанту Директиви ETD.

З огляду на Пропозиції Європейської Комісії, Україні слід бути готовою для впровадження додаткових реформ у сфері екологічних податків. Відповідно до аналітичної записки UNDP²⁴, нові ймовірні заходи для впровадження можуть включати діяльність щодо безпосереднього оподаткування викидів парникових газів, включення до об'єкту оподаткування нових енергетичних продуктів, розширення об'єктів екологічного податку у частині оподаткування викидів CO₂ рухомими джерелами забруднення та покращення управлінських практик.

У оподаткуванні викидів парникових газів, з огляду на досвід країн-членів ЄС, в Україні пропонується²⁵ ввести оподаткування викидів CO₂ у формі непрямого податку на споживання енергоресурсів для покращення енергоємності ВВП та поєднання з досягненням цілей кліматичної нейтральності.

Для того, щоб розширити об'єкт оподаткування податком на викиди парникових газів, з огляду на ініціативи щодо змін Директиви ЄС, Україні пропонується включення до суб'єктів оподаткування викидів CO₂ підприємств, що мають щорічний обсяг викидів менше 500 тис тонн викидів CO₂ на рік; включення до об'єкта оподаткування нових енергетичних продуктів, таких як зелений водень та інших джерел енергії та розширення об'єкта екологічного податку у частині оподаткування викидів CO₂ рухомими джерелами забруднення.

Враховуючи те, що Європейська Комісія запропонувала перехід на євро за гігаджоуль при нарахуванні акцизного податку, починаючи з 2023 року, то Україні потрібно буде гармонізувати власні податкові ставки акцизного податку у Податковому кодексі. Проте в нашому законодавстві відсутня диференціація ставок акцизного податку залежно від напрямів використання підакцизних продуктів. Тому Україні в процесі гармонізації податкового законодавства з нормами ЄС варто буде врахувати і цей аспект.

²⁴ [Програма розвитку ООН, 2022. Нова енергетична податкова система ЄС](#)

²⁵ [LibMod, 2021, Шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні](#)

Також, за Угодою про Асоціацію, Україна повинна імплементувати схему торгівлі квотами на викиди парникових газів, згідно Директиви 2003/87/ЄС²⁶. Таким чином, в рамках цієї вимоги, до кінця 2018 р²⁷, Україна мала:

- Прийняти національне законодавство та призначити компетентний орган(и).
- Створити систему ідентифікації відповідних установок та ідентифікації парникових газів.
- Розробити національний план розподілу квот
- Створити системи видачі дозволів на викиди парникових газів та видачі дозволів для внутрішньої торгівлі між установками в Україні.
- Створити системи моніторингу, звітності, верифікації та забезпечення виконання, а також процедур публічних консультацій.

Більш детальний огляд екологічних податків в ЄС надано в Додатку 1.

²⁶ [Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC](#)

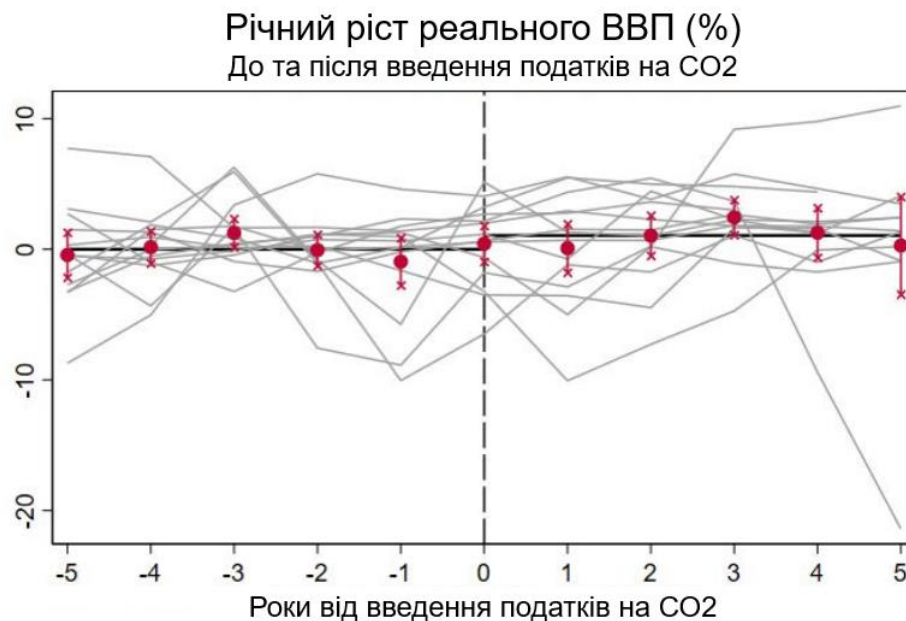
²⁷ [Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди, 2018](#)

3. Вплив екологічних податків на макроекономічні показники

Екологічні податки виступають економічним інструментом, першочерговою метою якого є вирішення проблеми несприятливого антропогенного впливу на навколишнє середовище. Дана мета досягається за допомогою реалізації основних функцій екоподатків, що можна розділити на три категорії: спонукальна, функція перерозподілу коштів та фіскальна функція.

Спонукальна функція полягає у стимулюванні економічних суб'єктів до зваженого та раціонального використання фізичних одиниць, використання яких доведено продукує негативний вплив на навколишнє середовище. Перерозподільча функція забезпечується шляхом розподілу отриманих коштів у спеціальні фонди, програми тощо. Фіскальна ж функція полягає в акумулюванні коштів в державних або ж муніципальних бюджетах та їх подальшому використанні з метою вирішення екологічних проблем. Також фіскальна функція екоподатків може і не бути пов'язана з використанням коштів для вирішення екопроблем, а отримані кошти можуть спрямовуватися на зменшення бюджетного дефіциту або ж на погашення боргів за зобов'язаннями.

Рисунок 2. Зростання реального ВВП країн ЄС до та після введення податку на викиди вуглецю²⁸

Джерело: National Bureau of Economic Research, 2020, The macroeconomic impact of europe's carbon taxes

Економічні дослідження екологічної політики в ЄС та світі зазвичай фокусуються на оцінці екологічного ефекту екоподатків - зменшення негативного впливу на навколишнє середовище (зменшення викидів), а також на оцінці макроекономічного ефекту - впливу на економічне зростання, зайнятість, інвестиції тощо. Втім, результати досліджень різняться та частіше за все

²⁸ Крапки вказують на середні значення, а стовпчики — 90-відсотковий довірчий інтервали. Відсутня чітка закономірність зміни темпів зростання після введення податку на вуглець.

не підтверджують суттєвого прямого впливу екоподатків на макропоказники. Так, результати досліджень 2020 року Національного бюро економічних досліджень²⁹ свідчать про незначні обсяги зменшення викидів внаслідок прямого впливу екологічних податків в країнах ЄС. Крім того, дослідження не знайшло доказів для підтримки твердження, що екологічні податки негативно впливають на ріст ВВП та зайнятість в країнах ЄС. За словами експертів, це пов'язано з тим, що нові технології чистіші та більш продуктивні та менш енергоємні. Інше дослідження на тему впливу екоподатків на економіку країн ЄС³⁰ підтверджує висновок щодо незначного негативного впливу екоподатків на зростання ВВП. Крім цього, дане дослідження виявило позитивний вплив збільшення екоподатків на зайнятість.

Також відсутні статистично значимі підтвердження поширеної на початку 2000-х гіпотези про подвійні дивіденди³¹ (double dividend hypothesis) у контексті зменшення економічного тягаря на податкову систему. Гіпотеза стверджує, що екоподатки одночасно спричиняють зменшення викидів та зменшення економічного тягаря, що досягається шляхом використання надходжень від екоподатків для "витіснення" інших податків (податок на прибуток, доходи тощо), що сповільнюють економічне зростання. Втім, дослідження на дану тему³² не знаходять підтвердження економічного зростання через вигоди подвійного дивіденду.

Проте, згідно з дослідженням, економічний вплив залежить від рівня міжнародних цін на енергоносії, механізми вторинної переробки, особливості країни - такі як вуглецева та енергоємність і структура енергоспоживання. Крім цього, найбільшим та цілком очевидним ефектом від податкової реформи в контексті навколишнього середовища є негативний економічний вплив на вуглецеві індустрії³³, такі як металургія, хімічна промисловість, енергетика, транспорт (авіація, морські перевезення) та інші. Так, наприклад, Схема торгівлі квотами на викиди в ЄС націлена перш за все на великі енергогенеруючі станції, масштабні промислові підприємства та авіацію³⁴ (при цьому, у майбутньому очікується розширення схеми із включенням також сфери транспорту та агросектору).

Дослідження, що фокусувалося на перевірці гіпотези щодо фактичного існування спонукальної, перерозподільчої та фіскальних функцій екоподатків на прикладі Польщі та Швеції³⁵, дійшло висновку, що спонукальна та перерозподільча функції є обмеженими. Так, підвищення найбільш суттєвих за обсягами надходжень енергетичних податків не транслюються в зменшення викидів завдяки спонукальній та перерозподільчій функції. Дослідження стверджує, що екологічні податки можуть слугувати інструментом для зменшення викидів, проте вони не виступають обов'язковою умовою для цієї мети. Часто надходження від

²⁹ [National Bureau of Economic Research, 2020. The macroeconomic impact of europe's carbon taxes](#)

³⁰ [Lutz, C., Meyer, B. Environmental Tax Reform in the European Union: Impact on CO2 Emissions and the Economy. Z Energiewirtschaft 34, 1–10 \(2010\)](#)

³¹ [EEA Glossary, double dividend](#)

³² [Morley, Bruce & Abdullah, Sabah. \(2010\). Environmental Taxes and Economic Growth: Evidence from Panel Causality Tests. University of Bath, Department of Economics, Department of Economics Working Papers](#)

³³ [Lutz, C., Meyer, B. Environmental Tax Reform in the European Union: Impact on CO2 Emissions and the Economy. Z Energiewirtschaft 34, 1–10 \(2010\)](#)

³⁴ [European Environment Agency, 2022. Trends and projections in Europe 2022](#)

³⁵ [Rybak, A.; Joostberens, J.; Manowska, A.; Pielot, J. The Impact of Environmental Taxes on the Level of Greenhouse Gas Emissions in Poland and Sweden](#)

екологічних податків є інструментом зменшення бюджетного дефіциту, тому результати дослідження підтверджують статистичне значення саме фіскальної функції екоподатків.

Думку, що прослідковується в дослідженнях щодо екоподатків, можна сформулювати наступним чином - збільшення екоподатків не є обов'язковою передумовою для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, проте отримані від екоподатків кошти можуть бути раціонально та ефективно направлені на реалізацію державних політик щодо навколишнього середовища. Так, окрім екоподатків, країни ЄС запроваджують програми енергомодернізації, стимулювання інвестицій у зелену енергетику, використання смарт технологій в агросекторі тощо. В сукупності це і призводить до відповідних результатів - Європейське агентство навколишнього середовища у своєму звіті за 2022 рік³⁶ позитивно оцінило виконання кліматичних та енергетичних цілей ЄС до 2020 року. Так звані цілі 20-20-20 були досягнуті - викиди парникових газів зменшились на 31% (ціль - 20%) в порівнянні з 1990 роком, частка відновлювальних джерел енергії склала 21,3% (ціль - 20%) та 24 країни ЄС досягли зменшення більш ніж 20% споживання енергії в порівнянні з 2005 роком.

Також варто зазначити, що економісти-енвайронменталісти не знаходять консенсусу з приводу того, чи екоподатки позитивно або ж негативно впливають на поведінку окремих підприємств. Так, деякі дослідники стверджують, що фірми, зіштовхуючись з бар'єрами у вигляді підвищення екостандартів, зменшують обсяги власної економічної діяльності. Інші ж стверджують, що дані бар'єри стимулюють компанії до інвестицій у "чисте" виробництво. Дослідження на тему останньої думки³⁷ дійшли висновку, що підвищення екоподатків позитивно впливає на збільшення валових інвестицій в матеріальні активи, нові виробничі приміщення та устаткування.

³⁶ [European Environment Agency, 2021, EU achieves 20-20-20 climate targets, 55 % emissions cut by 2030 reachable with more efforts and policies](#)

³⁷ [Leiter, Andrea M.; Parolini, Arno; Winner, Hannes \(2009\) : Environmental Regulation and Investment: Evidence from European Industries, Working Papers in Economics and Statistics, No. 2009-04, University of Innsbruck, Department of Public Finance, Innsbruck](#)

4. Висновки та рекомендації

Модернізація та трансформація екологічних податків є важливим та складним завданням, від якого залежатиме міжнародна репутація України та її внесок у захист навколишнього середовища та боротьбу з глобальною зміною клімату. При створенні переліку нижчезазначених заходів використовувались рекомендації Європейської комісії та поєднання найбільш поширених практик з міжнародного досвіду інших держав.

У переліку рекомендованих заходів ключовими рисами виступає уніфікація законодавства з Директивою Європейської Комісії 2003/96³⁸ у напрямку збільшення податкових ставок по деяким категоріям екологічних податків для досягнення мінімально допустимого рівня, зміна механізму розподілу коштів податкових надходжень з метою стимулювання екологічної трансформації підприємств та домогосподарств, посилення контролю за дотриманням стандартів та підвищення ефективності використання податкових надходжень у якості стимулів.

Перед безпосереднім викладенням рекомендованих змін, варто зауважити, що модернізація екологічних податків в Україні повинна мати чітку мету. Більшість наведених рекомендацій саме в контексті зміни загального дизайну екоподатків в Україні базується на євроінтеграційному курсі країни, а також на припущенні, що ключовою функцією екоподатків є захист довкілля та стимулювання переходу до безвуглецевої економіки. Такий підхід передбачає чіткі вимоги до України, як до кандидата в члени ЄС. В той же час, дизайн екоподатків в ЄС сформований з урахуванням кліматичних та енергетичних цілей ЄС, що мають на меті суттєве зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище. Адаптуючи підхід ЄС в контексті політики щодо навколишнього середовища, Україна автоматично наслідує найкращі екологічні практики оподаткування розвинутих країн світу.

Однак, враховуючи наявні відмінності в дизайні екоподатків країн ЄС та України, кардинальний перехід до визначення екоподатків, встановлення ставок на рівні ЄС тощо в короткостроковій перспективі може мати суттєві негативні наслідки як для окремих категорій суб'єктів економічної діяльності, так і для населення країни. Для оцінки переваг та недоліків зазначених змін необхідне фундаментальне та всеохопне дослідження впливу кожного виду екологічного податку на окремі категорії суб'єктів (як бізнесу, так і населення). Процес оцінки ефекту від радикальних змін та їх впровадження ускладнюється й тим, що з початком повномасштабного вторгнення відбулося багато змін, що безпосередньо впливають на споживання та виробництво енергії, та, як наслідок, обсягів викидів забруднюючих речовин - зменшення обсягів виробництва, руйнування енергетичної системи, зменшення кількості споживачів енергії внаслідок виїзду за кордон тощо.

Таким чином, наведені рекомендації першого розділу варто розглядати виключно з точки зору довгострокового процесу модернізації екоподатків на євроінтеграційному шляху України. В той же час, рекомендації розділів 2-5 стосуються переважно вирішенню проблем та викликів, які

³⁸ [Директива 2003/96/ЄС](#)

наявні в існуючій системі оподаткування, та які можливо вирішити в короткостроковій перспективі. Більш детальний перелік кроків по кожному з заходів наведений нижче.

4.1. Вдосконалення дизайну екологічних податків в Україні

Підхід до визначення та, відповідно, впровадження політики оподаткування в контексті навколишнього середовища в країнах Європейського союзу та Україні суттєво відрізняється. Якщо в Україні трактування екоподатків є доволі вузьким та представляє собою платіж за фактичний обсяг певних типів викидів, то підхід до визначення екоподатків в ЄС є значно ширшим. Регуляція №691/2011 визначає екоподаток як податок, базою оподаткування якого виступає будь-яка фізична одиниця, що має доведений негативний вплив на навколишнє середовище. В Україні ж базою та об'єктом екоподатку виступають саме обсяги певного типу викидів зі стаціонарних джерел. Тому якщо в ЄС оподатковуються в тому числі енергетичні продукти, що в кінцевому використанні продукують певний обсяг шкідливих для екології викидів, то в Україні оподатковується лише кінцевий продукт - безпосередньо викиди.

Варто відзначити, що в Україні наявні аналоги традиційним екоподаткам ЄС в окремих категоріях, проте дані типи податків несуть відмінний від екоподатків економічний сенс. В ЄС виділяють чотири основні категорії екологічного податку: енергетичні, транспортні, податки на забруднення та податки на ресурси. Прямим аналогом екологічним податкам ЄС в розумінні українського законодавства виступають податки на парникові гази в категорії енергетичних податків та категорія податків на забруднення в розрізі окремих типів викидів. Проте аналогом транспортних податків, податків на ресурси та податків на пальне (енергетичні податки) виступають вже акцизні податки на пальне, електроенергію, транспортні засоби, а також рентна плата за користування надрами, водою тощо. Економічна сутність даних видів податків мало пов'язана з природою екоподатків - акцизний податок в Україні призначений для регулювання попиту на певні види товарів, а рентна плата виступає лише податком за використання природних ресурсів. Та попри наявність окремих аналогів екоподатку в розумінні законодавства ЄС, їх адміністрування та подальше використання в Україні не пов'язане з метою зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище в країні. Саме у фундаментальному перегляді підходу до визначення екологічних податків й має полягати першочергова трансформація податкової політики щодо навколишнього середовища в Україні.

В середньому, майже 80% надходжень від екоподатків в бюджети країн ЄС припадає на енергетичні податки. Зазначена категорія податків є ключовою та регулюється Директивою 2003/96/ЄС, яка встановлює мінімальні обсяги податків на енергопродукти, товари стаціонарного призначення та парникові гази для всіх країн ЄС (на відміну від інших категорій екоподатків). Гармонізація законодавства України у відповідність саме до Директиви 2003/96/ЄС є ключовою вимогою ЄС в сфері навколишнього середовища в рамках євроінтеграції України. Вказана директива була прийнята в 2003 році та наразі планується її оновлення в рамках Європейського зеленого курсу, адже оригінальна директива вже не відповідає цілям політики ЄС в сфері клімату та енергетики. Тому запропоновані рекомендації побудовані з урахуванням майбутніх зміни до зазначеної директиви. Крім цього, в рамках Угоди

про асоціацію, Україна також має запровадити систему торгівлі викидами, що в більшості країн ЄС замінює або ж суттєво компенсує пряме оподаткування викидів діоксиду вуглецю.

Зокрема, в якості основних запропонованих змін, що відповідають вимогам ЄС та загальному європейському підходу до визначення екоподатків з точки зору стимулювання зменшення викидів CO₂ варто зазначити:

- Введення непрямого екологічного податку на енергоносії з урахуванням вмісту в них вуглецю із одночасною ліквідацією поточного екологічного податку на викиди діоксиду вуглецю. Ця реформа передбачає введення непрямих податків на різні види енергоносіїв (природний газ, мазут, енергетичне вугілля тощо) з використанням спеціальної формули для переведення ставки податку з такого, що заснований на емісії викидів діоксиду вуглецю, на такий, що базується на фізичних одиницях вимірювання маси / об'єму палива.³⁹ Ця ініціатива дозволить як підвищити ефективність функціонування податку (зменшивши обсяги ухилення та збільшивши податкові надходження), так і спростити адміністрування податку.
- Для безпосереднього регулювання обсягів викидів CO₂ зі стаціонарних джерел необхідно здійснювати заходи, що дозволять Україні запровадити систему торгівлі викидами (у довгостроковій перспективі до 2030 року – потрібно детальніше пропрацювати механізм поєднання системи торгівлі викидами з непрямим екологічним податком на енергоносії (з урахуванням в них вмісту CO₂)).
- Запровадження екологічного оподаткування викидів CO₂ рухомими джерелами забруднення, що включає як включення податку на викиди CO₂ до акцизного податку на пальне у транспортному секторі (а також загальне підвищення акцизів на пальне відповідно до вимог ЄС), так і введення додаткових податків на транспортні засоби (на реєстрацію, продаж, купівлю транспортних засобів).⁴⁰

Введення непрямого податку на енергоносії та потенційне підвищення відповідних податкових ставок в рамках євроінтеграції виступають необхідним кроком. Проте дана ініціатива створює додатковий податковий тягар на споживачів енергоносіїв у вигляді підвищення фінальної вартості продукту. Як наслідок – існує ризик негативного сприйняття серед населення та бізнесу даної ініціативи як необґрунтоване підвищення податків. Тому перед безпосереднім запровадженням непрямого податку важливим кроком є проведення комунікаційної кампанії серед населення. Метою комунікаційної кампанії має стати зміна ставлення населення країни до запровадження непрямих податків як до негативного процесу. Натомість, головним повідомленням кампанії має виступати необхідність даного кроку з огляду на ефект для навколишнього середовища, міжнародних практик розвинутих країн світу в контексті подолання кліматичних викликів, а також з огляду на формальні та обґрунтовані вимоги ЄС до України на її євроінтеграційному шляху.

Разом з тим, враховуючи масштабність запропонованих змін, альтернативною опцією є вдосконалення поточної системи екологічного податку на викиди CO₂, зокрема шляхом

³⁹ [Шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні, 2021, LibMod](#)

⁴⁰ [Нова енергетична податкова система ЄС, UNDP](#)

посилення контролю за сплатою податків, а також, потенційно, розширення бази оподаткування (наприклад, включення до суб'єктів оподаткування викидів діоксиду вуглецю підприємств, що мають щорічний обсяг викидів менше 500 т на рік тощо).

Загалом, поточна система екологічних податків в Україні має стати більш прозорою та відповідати європейським аналогам. З 2025 року в Україні планується запровадження системи торгівлі викидами, тому податок на діоксид вуглецю у поєднанні з цим інструментом є ефективним для обмеження викидів парникових газів⁴¹. Разом з тим, на думку експертів, запровадження системи торгівлі викидами в Україні в 2025 є малоімовірним, адже для запуску необхідно зібрати дані щодо викидів від стаціонарних установок, що займе близько 3 років і наразі є неможливим.

З огляду на це, за доцільне можна вважати здійснення заходів щодо встановлення відповідного рівня цін на діоксид вуглецю за рахунок запровадження плану поетапної трансформації поточної класифікації викидів та запровадження законодавчо визначеної формули індексації сум екологічного податку. На доданок до цього, експертами рекомендується⁴² розробка стратегії по трансформації вітчизняних можливостей в частині експорту вуглецевмісної сировини до країн-членів Європейського Союзу. Її основною метою має стати уникнення потенційних конфліктів в питанні запровадження механізму вуглецевого коригування імпорту ЄС (СВАМ) для України в майбутньому⁴³.

З точки зору функціонування інших видів екологічного податку в Україні (на викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (окрім CO₂), скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти, розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях, утворення та зберігання радіоактивних відходів), доцільно розглянути можливість підвищення ставок за окремими об'єктами оподаткування (в першу чергу - у розрізі податку за розміщення відходів). Разом з тим, таке підвищення податків потребує більш ґрунтовного аналізу, що братиме до уваги:

- Можливості скорочення забруднення навколишнього середовища за поточних технологій або доступності нових технологічних рішень.
- Вплив підвищення податків на існуючі економічні баланси та на економічні інтереси різних суб'єктів (як бізнесу, так і населення).
- Впровадження інструментів підтримки бізнесу та населення, що спонукатимуть їх переходити до більш "сталих" практик.

Ключовою передумовою для успішного оновлення та запровадження нових податків має бути попереднє покращення процедур збору статистичної звітності з дотичних показників шляхом:

- Доповнення Програми розвитку державної статистики до 2025 року заходами щодо звітності по екологічних податках.

⁴¹ [Комітет ВРУ з питань екологічної політики та природокористування, 2021, Розподіл та використання екологічного податку в Україні: сучасний стан та пріоритетні напрями реформування](#)

⁴² Ibid

⁴³ [Дослідження впливу на економіку України від впровадження СВАМ Європейським Союзом, KSE, 2021.](#)

- Розробка та затвердження Методологічних положень зі складання звітності по екологічних податках.
- Запровадження підходу ЄС до класифікації видатків з коштів, які надходять від сплати екологічного податку (видатки на охорону навколишнього природного середовища).

4.2. Посилення контролю за дотриманням стандартів та запровадження покарань з системою автоматичних стабілізаторів

Попри відносну інноваційність у питанні відкритості даних від служб моніторингу, на даний момент, контроль за дотриманням екологічних стандартів в Україні залишає бажати кращого. Боротьба з цим можлива шляхом запровадження низки наступних заходів:

- Збільшення штрафних санкцій за порушення вимог природоохоронного законодавства з метою зменшення таких випадків та збільшення надходжень спеціальних фондів місцевих бюджетів.
- Відновлення та розширення моніторингу стану навколишнього середовища з вимогою обов'язкової публікації даних за його результатами згідно з переліком оновленої Постанови №835 (по завершенню дії військового стану)⁴⁴.
- Встановлення диференціації ставок екологічного податку за перевищення встановлених дозвільних норм викидів / скидів / обсягів утворення відходів (штрафники сплачують більше).
- Запровадження прив'язки сум податкових зобов'язань до інфляційних або окремих цінових показників.

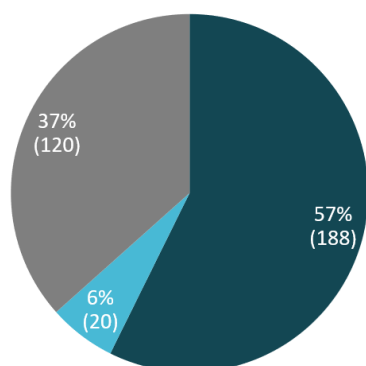
4.3. Запровадження нових стимулів (податкові знижки та субсидії)

На даний момент практика ЄС та багатьох країн світу вже передбачає застосування великої кількості стимулів та знижок для підтримки ініціатив з захисту навколишнього середовища. Найбільш поширеними механізмами є грошові гранти, пільгові кредити та податкові пільги: база даних PwC налічує 324 успішні приклади їх використання в 20 країнах з середнім та високим рівнем доходу.

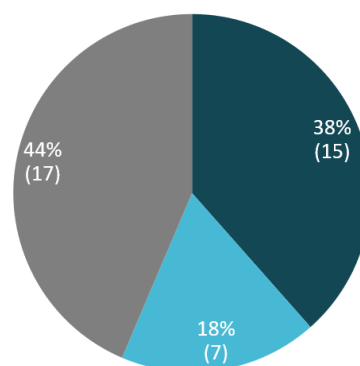
Рисунок 3. Розподіл країн за категоріями стимулів

⁴⁴ [Урядовий портал, 2017, Постанова про внесення змін до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних](#)

КІЛЬКІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕНИХ СТИМУЛІВ

КІЛЬКІСТЬ КРАЇН, ЩО ЗАПРОВАДИЛИ СТИМУЛИ

■ Гранти ■ Пільгові позики ■ Податкові стимули

Джерело: PwC, 2022, Green Taxes and Incentives Tracker

З огляду на це, у випадку України за доцільне варто рекомендувати запровадження частини з зазначених практик⁴⁵, зокрема:

- Поступове збільшення стимулюючої функції екологічного податку через використання його надходжень для додаткового стимулювання екологічної модернізації підприємств (за рахунок внесення змін до Бюджетного кодексу України та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).
- Стимулювання заходів із захисту довкілля шляхом розширення доступу до фінансової підтримки за рахунок оновлення переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів⁴⁶.
- Запровадження механізму зменшення податкових зобов'язань підприємств за рахунок надання податкової знижки за результатами екологічної трансформації.
- Надання субсидій та створення інших фінансових інструментів для бізнесу, спрямованих на впровадження більш «сталіх» технологій з меншим негативним впливом на навколишнє середовище.

4.4 Зміна механізму спрямування та підвищення ефективності використання коштів

Вдосконалення механізму спрямування коштів є життєво необхідним для ефективного здійснення стимулюючої функції податків, адже очевидною є неефективність поточної схеми розподілу коштів за принципом 45%-55% (до загального бюджету та спеціальних фондів відповідно): у європейських країнах екологічний податок виконує як компенсаційну функцію (надходження податку мають перевищувати державні видатки на природоохоронні заходи), так і фіскальну (екологічний податок має формувати до 10% усіх податкових надходжень). Крім цього, вже тривалий час під сумнів ставиться ефективність використання коштів Державного

⁴⁵ [Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2021, Екологічний податок та економічні інструменти стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств](#)

⁴⁶ [Верховна рада України, 2019, Постанова про внесення змін до переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів](#)

фонду охорони навколишнього природного середовища⁴⁷, адже спрямування коштів місцевих спецфондів пов'язане з корупційними ризиками.

Серед рекомендованих змін в розрізі зміни механізму спрямування надходжень від екоподатків варто відзначити:

- Збільшення частки коштів, що надходять у спеціальні фонди, з поступовим відновленням компенсаційної та фіскальної функції екологічного податку. Метою трансформації має стати поетапне зменшення частини екологічного податку (крім того, що стосується радіоактивних відходів), що зараховується до загального фонду Державного бюджету України з поточних 45% до 0%, та переспрямування його на користь спецфондів.⁴⁸
- Один з можливих варіантів розподілу - спрямування 30% екологічного податку (крім радіоактивних відходів) зараховувати до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, а 70% - спрямовувати на місця (до спеціальних фондів місцевих бюджетів).⁴⁹
- Законодавча фіксація змін щодо спеціального спрямування (до спеціальних фондів) та цільового використання коштів, які надходять від сплати екологічного податку, з метою гарантії відсутності дискреційних (ретроспективних) змін в найближчому майбутньому.

В контексті підвищення ефективності використання коштів пропонується перетворення використання коштів зі спецфондів на ефективний механізм політики зеленої трансформації, що має передбачати переведення рішень на адміністративний рівень спецфондів місцевих бюджетів, а також:

- Збільшення прозорості механізму використання коштів шляхом запровадження щоквартальної публікації статистичної звітності в цьому секторі з боку регіональних органів влади з її подальшою агрегацією та публікацією з боку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.
- Ревізію переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, з метою виключення випадків марнотратства бюджетних коштів на ініціативах, що не стосуються питань охорони довкілля⁵⁰.
- Запровадження системи моніторингу проектів з підтримки ініціатив з захисту довкілля та вчасної публікації звітності по результатам їх завершення.
- Системне реформування Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України за аналогією із країнами Центральної та Східної Європи, в яких функціонують спеціальні фонди, незалежні від державного бюджету, з окремою юридичною особою, гарантованими надходженнями від екологічних податків, затвердженими програмами заходів за пріоритетними

⁴⁷ [Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2021, Екологічний податок та економічні інструменти стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств](#)

⁴⁸ [Ecobusiness Group, 2020, Чи є в Україні кошти на екологічну модернізацію та природоохоронні програми?](#)

⁴⁹ [Урядовий портал, 2020, Яким має бути екологічний податок та система фінансування природоохоронних заходів – позиція Міндовкілля](#)

⁵⁰ [Верховна Рада України, 2022, Постанова про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів](#)

напрямами та з прозорими механізмами прийняття рішень і спрямування коштів на їх реалізацію.

Разом з тим, варто зазначити, що функціонування спецфондів в Україні зазвичай пов'язане з корупційними ризиками та нецільовим використанням коштів. З огляду на це, доцільно також розглянути альтернативну опцію реформи: фінансування заходів із зеленого переходу через спеціальний державний фонд (наприклад, за аналогом ДФРР). Такий альтернативний сценарій повинен передбачити ряд важливих компонентів:

- Обсяг коштів, що розподіляються на підтримку повинен відповідати обсягу надходжень від екологічного податку за відповідний період (аби забезпечити цільове призначення податку).
- Кошти повинні розподілятися на конкурсній основі відповідно до переліку пріоритетних заходів щодо покращення навколишнього середовища, ключових показників ефективності в розрізі регіонів та розроблятися на коротко- або середньострокову перспективу.
- Органи місцевого самоврядування (обласні та місцеві адміністрації) відповідно мають розробляти власні проекти, що відповідатимуть поставленим цілям та показникам ефективності.
- Для кожного профінансованого проекту повинен відбуватись моніторинг досягнення цільових показників. Ця інформація повинна агрегуватися та бути публічно доступною на державному рівні.

З одного боку, такий альтернативний сценарій може допомогти подолати проблеми неефективного використання надходжень від екологічних податків, з іншого – впровадження ініціативи означатиме зменшення надходжень до місцевих бюджетів.

Додаток 1. Детальний огляд екологічних податків в ЄС

А) Законодавство ЄС у сфері екологічних податків

З метою регулювання екологічних податків ЄС застосовує ринкові інструменти екологічної політики (Market-based instruments, MBIs) відповідно до “Екологічного оподаткування та екологічної політики ЄС”⁵¹. MBIs впроваджуються для вирішення проблеми неспроможності ринку реагувати на негативні зовнішні ефекти (externalities - такі як забруднення). Головною їх метою є досягнення екологічних цілей з позитивним впливом на навколишнє середовище.

Відповідно до законодавства ЄС, усі ринкові інструменти екологічної політики поділяються на дві категорії: зобов'язуючі MBIs та незобов'язуючі MBIs. До зобов'язуючих MBIs відносяться усі інструменти, які усі держави-члени ЄС зобов'язані прийняти та виконувати відповідно до законодавчих положень. Необов'язковими MBIs є в усіх інших випадках, як викладення інструменту в загальних термінах, або коли вони є лише одним з можливих заходів, що впроваджуються державами ЄС, чи коли їх впровадження відбувається за сприяння чи заохочення до впровадження певними членами ЄС. Усі ринкові інструменти екологічної політики ЄС поділяються на п'ять категорій, які наведені в таблиці 4.

Таблиця 4. Зобов'язуючі та незобов'язуючі ринкові інструменти екологічної політики встановлені в ЄС, за категоріями та сферою дії екологічних податків.

	ЗАГАЛЬНІ	ПОДАТКИ	ТАРИФИ	ДОЗВОЛИ ТА КВОТИ	СХЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИРОБНИКІВ
Енергетика	Незобов'язуючі: 2 (Директива 2009/28/ЄС)	Незобов'язуючі: 2 (Директива 2012/27/ЄС; Директива 2003/96/ЄС)	Зобов'язуючі: 2 (Директива 2012/27/ЄС; Директива 2009/28/EU) Незобов'язуючі: 1 (Директива 2012/27/ЄС)	N/A	N/A
Відходи	Незобов'язуючі: 3 (Директива 1999/31/ЄС; Директива 2012/19/ЄС; Директива 2000/59/ЄС)	N/A	Зобов'язуючі: 3 Незобов'язуючі: 1 (Директива 1999/31/ЄС; Директива 2012/19/ЄС; Директива 2000/59/ЄС)	N/A	Зобов'язуючі: 9 Незобов'язуючі: 11 ("Рамкова директива про відходи"; Директива 2012/19/ЄС; Директива 2008/98/ЄС; Директива 2006/66/ЄС; Директива 2000/53/ЄС; Директива 94/62/ЄС)

⁵¹ [European Environment Agency, 2016, Environmental taxation and EU environmental policies](#)

Транспорт і рівень шуму	Незобов'язуючі: 1 (Директива 2002/49/ЕС)	N/A	Незобов'язуючі: 1 (Директива 1999/62/ЕС)	N/A	N/A
Водні ресурси	N/A	N/A	Зобов'язуючі: 1 (Директива 2000/60/ЕС)	N/A	N/A
Викиди парникових газів та ОРВ	N/A	N/A	N/A	Зобов'язуючі: 3 ("Рішення про розподіл зусиль; "Регламент про фторовані парникові гази; "Регламент про озоноруйнівні речовини Незобов'язуючі: 1 (Директива 2003/87/ЕС)	Незобов'язуючі: 1 ("Регламент про фторовані парникові гази")

Джерело: [Environmental taxation and EU environmental policies, EEA, 2016](#)

Відповідно до законодавства ЄС до категорій інструментів екологічної політики входять:

- Загальні та змішані інструменти.
- Податки та реформи екологічного оподаткування.
- Тарифи, збори, платежі та цінова політика.
- Торгівельні дозволи та квоти.
- Схеми відповідальності виробників.

Загальні та змішані інструменти | Усі MBIs у категорії загальні та змішані ринково орієнтовані інструменти належать до категорії незобов'язуючих в ЄС. Інструменти цієї категорії спрямовані на досягнення різних за своєю метою цілей.

У енергетичному секторі впроваджені два основних інструменти MBIs. Вони мають на меті дозволити державам-членам досягти цілей у сфері відновлюваної енергетики, встановлених Директивою 2009/28/ЕС⁵²). Для цього застосовуються інструменти, що сприяють використанню відновлювальних джерел енергії, такі як інвестиційна допомога, податкові виключення, схеми прямої цінової підтримки тощо. У транспортному секторі інструменти направлені на подолання проблем транспортного шумового забруднення у містах, аеропортах тощо, що зазначено у Директиві 2002/49/ЕС⁵³. Інструменти MBIs щодо відходів стосуються скорочення споживання легких поліетиленових пакетів, сприяння повторному використанню продукції, збору відпрацьованих батарейок чи акумуляторів та використанню тих, які містять менше забруднюючих речовин.

Податки та реформи екологічного оподаткування | Податкові MBIs та реформи екологічного оподаткування застосовані в ЄС у енергетичному секторі. В ньому діють два незобов'язуючих інструменти. Перший інструмент, відповідно до Директиви 2012/27/ЕС⁵⁴, встановлює

⁵² [Директива 2009/28/ЕС](#)

⁵³ [Директива 2002/49/ЕС](#)

⁵⁴ [Директива 2012/27/ЕС](#)

енергетичні або вуглецеві податки, які повинні скоротити споживання енергії кінцевим споживачем. Другий - надає повне або часткове звільнення або зниження рівня оподаткування для електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел, та електричної енергії, виробленої при комбінованому виробництві теплової та електричної енергії.

Тарифи, збори, платежі та цінова політика | До категорії тарифів, зборів, платежів та цінової політики MBIs Європейського союзу входять зобов'язуючі та незобов'язуючі інструменти для енергетичного, транспортного секторів, поводження з відходами та водними ресурсами. У енергетичному секторі впроваджені два зобов'язуючих та один незобов'язуючий інструмент MBIs, що мають на меті забезпечити усунення тих стимулів у тарифах на передачу та розподіл електроенергії, які шкодять загальній ефективності виробництва, передачі, розподілу та постачання електроенергії. Крім цього, MBIs направлені на усунення дискримінаційних тарифів на електроенергію та газу з відновлювальних джерел енергії та забезпечення кінцевого споживача лічильниками, які точно відображають споживання енергії та надають інформацію про використання цієї енергії, за конкурентними цінами.

Стосовно транспорту та транспортного шуму в ЄС діє Директива “Eurovignette”⁵⁵, яка встановлює загальні правила щодо прив'язаних до відстані платежів та часових зборів (vignettes) за використання певної інфраструктури великовантажними транспортними засобами. Згідно зі змінами від 2011 року держави-члени можуть зберігати або запроваджувати зовнішні збори, пов'язані з вартістю шкоди, спричиненої викидами твердих частинок та прекурсорів озону в процесі дорожнього руху. Доходи, отримані від стягнення зовнішніх витрат, повинні використовуватися для підвищення екологічності транспорту.

Для регулювання водних ресурсів в ЄС встановлена Водна рамкова директива ЄС. Вона вимагає, щоб політика ціноутворення на воду надавала користувачам адекватні стимули для ефективного використання водних ресурсів, сприяла досягненню екологічних цілей та щоб враховувався принцип “забруднювач платить при відшкодуванні витрат на послуги водопостачання”.

Торгівельні дозволи та квоти | Найважливішим інструментом MBIs в категорії торговельних дозволів та квот є система торгівлі квотами на викиди (ETS), що діє відповідно до Директиви 2003/87/ЄС⁵⁶, та пов'язані з нею заходи. Систему було створено для обмеження на 21% викидів з 2003 до 2020 року. До об'єктів, що регулюються ETS, належать викиди діоксиду вуглецю від виробництва електроенергії та тепла; енергоємні галузі промисловості, включаючи нафтопереробні заводи та виробників заліза, а також та інших металів, цементу, вапна та ін. Вона також охоплює оксиди азоту, що утворюються при виробництві азотної та інших кислот, і перфторвуглеці, що утворюються при виробництві алюмінію.

Також серед зобов'язуючих MBIs присутні права, що передаються на використання та/або розміщення регульованих речовин на ринку, відповідно до Регламенту про фторовані парникові гази (Regulation on fluorinated greenhouse gases)⁵⁷ та Регламенту про озоноруйнівні речовини (Regulation on ozone depleting substances)⁵⁸. Торговельні квоти на розміщення гідрофторуглеводнів на ринку стосуються цільового показника, який вимагає від виробників та

⁵⁵ [European Council, 1999, “Eurovignette” directive](#)

⁵⁶ [Директива 2003/87/ЄС](#)

⁵⁷ [European Commission, 2014, Regulation on fluorinated greenhouse gases](#)

⁵⁸ [European Commission, 2009, Regulation on ozone depleting substances](#)

імпортерів цих речовин не перевищувати максимальну кількість для кожного відповідного року в період 2016-2030.

Схеми відповідальності виробників | Схеми відповідальності виробників поширюються на регулювання відходів та викидів парникових газів. Для регулювання викидів парникових газів в ЄС діє незобов'язуючий інструмент MBIs згідно з Регламентом про фторовані парникові гази (Regulation on fluorinated greenhouse gases)⁵⁹, який вимагає від держав-членів заохочувати розробку схем відповідальності виробників за вилучення цих газів та їх переробку, рециркуляцію або знешкодження.

Для регулювання поводження з відходами в рамках інструментів MBIs стосовно схем відповідальності виробників діє Рамкова директива про відходи (Waste Framework Directive)⁶⁰, яка встановлює, що будь-яка фізична або юридична особа, яка професійно розробляє, виготовляє, переробляє, обробляє, продає або імпортує продукцію, може бути наділена державами-членами ЄС розширеною відповідальністю виробника з метою стимулювання повторного використання, переробки та інших видів утилізації відходів, а також запобігання їх утворенню.

Загалом в межах схем відповідальності виробників в ЄС використовуються інструменти, встановлені:

- Директивою 2012/19/ЄС⁶¹ (регулювання поводження з відходами електричного та електронного обладнання);
- Директивою 2008/98/ЄУ⁶² (використання технічних вимог, економічних інструментів або добровільних угод для роздільного збору відпрацьованих нафтопродуктів та їх належної утилізації);
- Директива 2006/66/ЄУ⁶³ (регулювання збирання використаних батарей та акумуляторів виробниками);
- Директива 2000/53/ЄС⁶⁴ (регулювання прийому транспортних засобів з вичерпаним терміном експлуатації);
- Директива 94/62/ЄУ⁶⁵ (впровадження превентивних заходів, які можуть складатися з національних програм, проектів щодо запровадження відповідальності виробника за мінімізацію впливу упаковки на навколишнє середовище).

Б) Бази оподаткування та ставки екологічних податків

Екологічне оподаткування є одним із шляхів заохочення бізнесу до екологічного виробництва та забезпечення уряду, регіональних та місцевих органів влади доходами у формі надходжень від податків, зборів і зборів для фінансування своїх витрат.

Згідно з регулюванням ЄС № 691/2011, екологічний податок - це податок, базою оподаткування якого є фізична одиниця (або проміжна одиниця фізичної одиниці) чогось, що має доведений

⁵⁹ [European Commission, 2014 Regulation on fluorinated greenhouse gases](#)

⁶⁰ [Директива 2008/98/ЄС](#)

⁶¹ [Директива 2012/19/ЄС](#)

⁶² [Директива 2008/98/ЄС](#)

⁶³ [Директива 2006/66/ЄС](#)

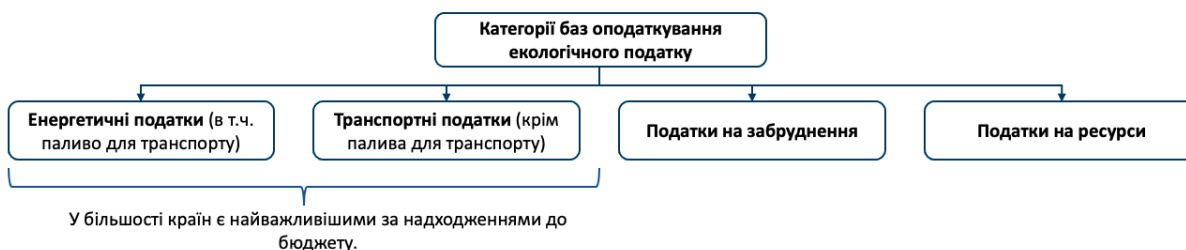
⁶⁴ [Директива 2000/53/ЄС](#)

⁶⁵ [Директива 94/62/ЄС](#)

специфічний негативний вплив на навколишнє середовище, і що в ESA⁶⁶ визначено як податок. Екологічний ефект податку проявляється насамперед через вплив, який він має на відносні ціни продуктів і на рівень діяльності, у поєднанні з відповідною ціною еластичністю. Оскільки кожен податок має базу, яка є єдиною об'єктивною основою для визначення податків з метою міжнародних порівнянь, у випадку з екологічним податком, база оподаткування повинна мати негативний вплив на довкілля. Для ідентифікації екологічних податків встановлено перелік баз оподаткування, тому всі податки, що стягуються з цих податкових баз, вважаються екологічними.⁶⁷

Перелік баз оподаткування, що стосуються навколишнього середовища, вперше було погоджено у 1997 році Генеральним директором ЄК з питань навколишнього середовища та Генеральним директором ЄК з питань оподаткування та митного союзу, Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародним енергетичним агентством (МЕА) та Євростатом. Згодом, у 2012 році, бази оподаткування були переглянуті та скориговані. Бази оподаткування екологічного податку згруповано у чотири групи задля спрощеного розуміння та класифікації, які податки слід включити до складу екологічних податків, та задля уможливлення міжнародних порівнянь.

Рисунок 4. Загальноприйняті категорії баз оподаткування екологічного податку

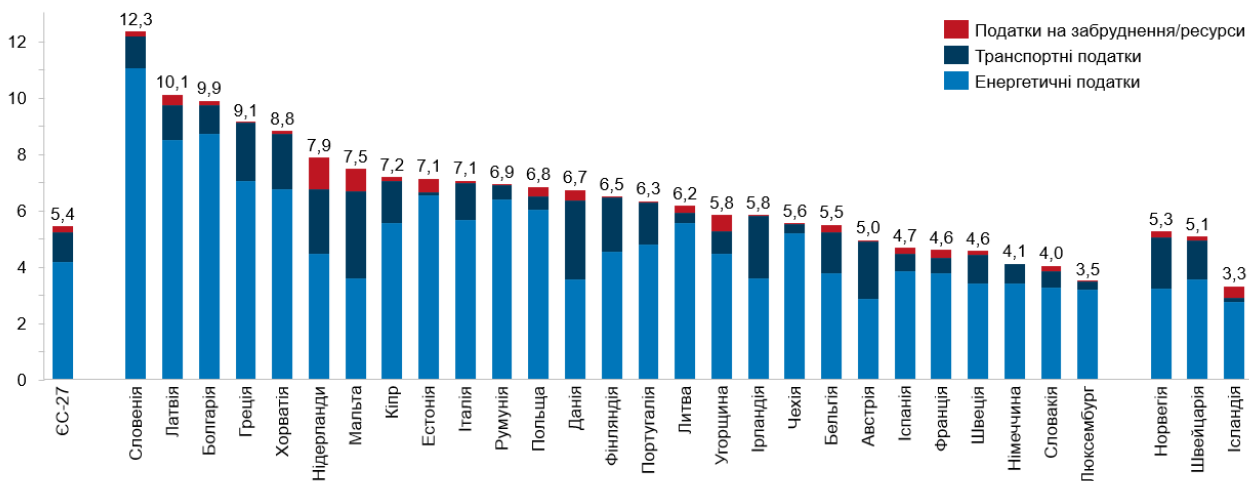
Джерело: складено авторами

Загалом, 300,5 млрд євро екологічних податків країни ЄС зібрали у 2020 році (2,2% ВВП ЄС). У той же час, екологічні податки становили 5,4% всіх надходжень у бюджет ЄС.

⁶⁶ European System of Accounts

⁶⁷ [European Commission, 2013, Environmental taxes](#)

Рисунок 5. Дохід країн Європи від різних видів екологічних податків, % від загальних податкових та соціальних надходжень до бюджету, 2020⁶⁸

Джерело: Eurostat, Environmental tax statistics, 2020

77% надходжень від екологічних податків до бюджету ЄС у 2020 році сформували податки на енергетику, 19% – від транспортних податків і лише 4% – від податків на забруднення та ресурси. У 2020 році, найбільшу частку надходжень екологічних податків серед всіх впроваджених податків до бюджету було зафіксовано у Словенії - 12,1%, тоді як найменше у Ісландії - 3,5%. У розрізі країн ЄС, податки на енергетику всюди займають більше половини надходжень від екологічних податків в бюджет країн, а в декількох країнах – навіть більше 90%. Транспортні податки виступають на другому місці за надходженнями до бюджету серед екологічних податків, за винятком Естонії. У 2020 році, найбільші надходження від транспортних податків були на Мальті та у Данії, тоді як найменші – в Ісландії та Естонії. Податки на забруднення та ресурси складають найменшу частку екологічних податків у бюджетах країн. Це може бути пов'язано з тим, що енергетичні та транспортні податки були запроваджені в країнах ЄС набагато раніше.

Категорія енергетичних податків | Енергетичні податки зазвичай дають найбільший дохід серед всіх категорій баз оподаткування екологічного податку в бюджет. Ця категорія баз оподаткування включає в себе податки на енергетичні продукти для транспортних цілей, стаціонарного призначення та на парникові гази. Найважливішими енергоносіями для транспортних цілей є бензин і дизельне паливо. Своєю чергою, податки на енергетичні товари стаціонарного призначення поділяються на податки на мазут, природний газ, вугілля та електроенергію, що є найбільшими за рівнем доходів для держави.

⁶⁸ Eurostat, 2020, Environmental tax statistics

Рисунок 6. Типи баз оподаткування в категорії енергетичних податків

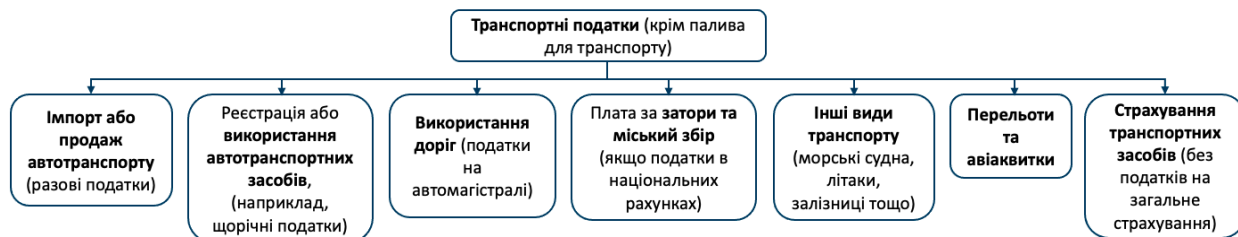

Джерело: складено авторами

Варто зауважити, що в ЄС податок на вуглекислий газ CO₂ включений до категорії податків на енергію, а не до податків на забруднення. Це пов'язано з тим що неможливо ідентифікувати податки на CO₂ окремо в податковій статистиці, оскільки вони інтегровані з податками на енергетику, та з тим, що вони частково запроваджуються як заміна іншим податкам на енергію. У тому разі, якщо податки на CO₂ можна ідентифікувати, ці податки рекомендовано вказувати як окрему категорію поруч із загальними податками на енергію. Також, оскільки в деяких країнах проводяться аукціони по державним дозволам на викиди парникових газів, плата за такі дозволи теж відноситься до категорії енергетичних податків.

Категорія транспортних податків | Категорія транспортних податків в основному включає податки, пов'язані з володінням і використанням автотранспорту. Податки на інше транспортне обладнання таке як літаки, кораблі або залізничний транспорт, а також на пов'язані транспортні послуги теж включені в категорію тільки у випадку, коли вони відповідають загальному визначенню екологічних податків. В залежності від бази оподаткування, транспортні податки можуть бути як одноразовими податками, так і періодичними.

Рисунок 7. Типи баз оподаткування в категорії транспортних податків

Джерело: складено авторами

Крім звичайних транспортних засобів, в податки на транспортні засоби в країнах ЄС рекомендовано включити податки на транспортні засоби, які вважаються відносно більш

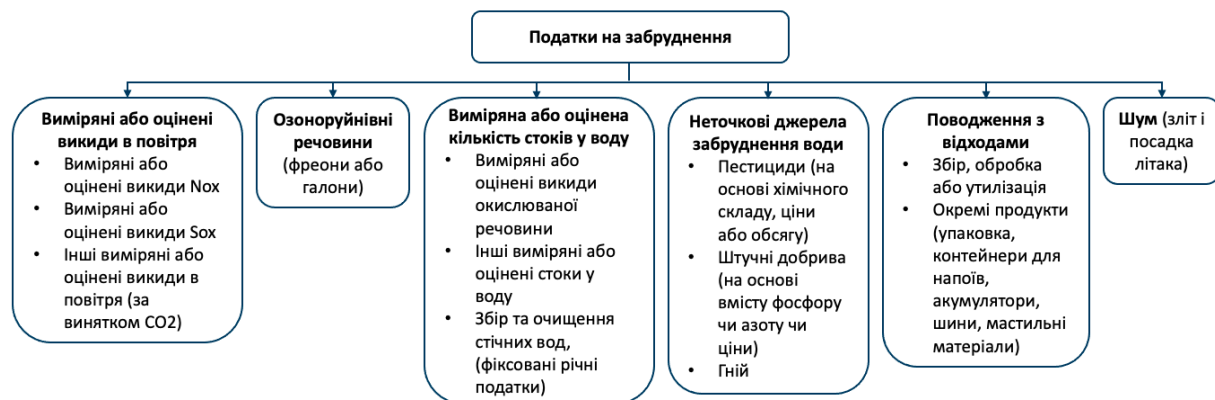
екологічно чистими, такі як залізничний рухомий склад, громадський транспорт та електромобілі. Податки на страхування відносяться до екологічних податків та категорії транспортних податків тільки за умови, якщо вони є спеціальними податками на страхування транспортних засобів, а не загальними податками на страхування, які стягуються з усіх видів страхових контрактів.

Також, у деяких країнах ЄС запроваджені податки на питомі викиди CO₂ транспортних засобів, які стягуються або одноразово при реєстрації, або при імпорті, або щорічно як податок на транспортні засоби. У такому випадку, податок розглядається як податки на транспорт, а не як податки на енергетику. Тоді базою оподаткування є технічна властивість транспортного засобу, де може розраховуватись, наприклад, середній рівень викидів CO₂ на 100 км або середнє споживання палива на 100 км, часто разом з іншими подібними технічними властивостями, такими як вага автомобіля чи потужність двигуна.

В деяких країнах ЄС запроваджено податок за доступ до центру міста, який може застосовуватись у вигляді плати за затори або міського збору. Оскільки в різних країнах такі податки стягуються по-різному (як збір за послугу або як податок), то лише у тому випадку, якщо міський збір розглядається як податок у національних рахунках, то його рекомендовано відносити до транспортного податку.

Категорія податків на забруднення | Податки на забруднення є підвидом екологічних податків, що включає в себе такі бази оподаткування, як податки на виміряні або оцінені викиди в повітря та воду, управління твердими відходами та шум.

Рисунок 8. Типи баз оподаткування в категорії податків на забруднення

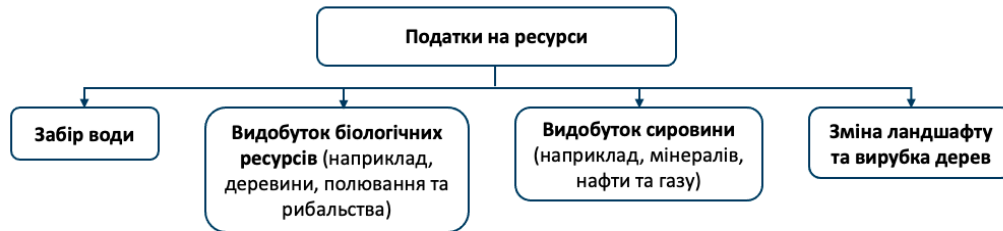

Джерело: складено авторами

Податки на викиди CO₂ відносяться до категорії податків на електроенергію. В той же час податки на мастильні масла, що не використовуються в енергетичних цілях, рекомендовано відносити до податків на забруднення, оскільки від розливу мастил найбільше страждає навколишнє середовище.

Категорія податків на ресурси | Податки на ресурси є підвидом екологічних податків, що включає в себе оподаткування діяльності, що виснажує природні ресурси шляхом їх видобутку або використання.

Рисунок 9. Типи баз оподаткування в категорії податків на ресурси

Джерело: складено авторами

Водночас до цієї категорії не відносяться податки, що стосуються отримання ресурсної ренти від видобутку природних ресурсів, та податки на землю, що відносяться до податку на власність. Але оскільки у деяких країнах є спеціальні податки, які сплачуються за перетворення ландшафтів (наприклад, вирубка лісів), такі податки мають бути включені до податків на ресурси.⁶⁹

Надходження екологічних податків до бюджету країни та Європейського Союзу | Загалом, всі екологічні податки, що їх застосовують країни-члени ЄС, забезпечують надходження доходів у місцевий або державний бюджет. Єдиним винятком є податки на забруднення, а саме категорія поводження з відходами. Адже з початку 2021 року і до 2027 року, включно, країни-члени ЄС мають робити внесок до бюджету ЄС на основі кількості неперероблених відходів пластикової упаковки. Так, до ваги відходів пластикової упаковки, що її не може бути перероблено, застосовується ставка у 0,8 євро за кг, включно з коригуванням ставки відносно до доходу держави. Сума внеску розраховується згідно до статистичних даних, що збирають самі країни, щодо утворення та переробки відходів пластикової упаковки.⁷⁰

Також, торгівля квотами на викиди на території ЄС, за допомогою якої аукціони дозволяють окремим галузям промисловості мати викиди вуглекислого газу в атмосферу, наразі забезпечують надходження лише до бюджетів країн. Але Європейська комісія вже висунула пропозицію про спрямування 25% доходу до бюджету ЄС. Також запропоновано встановити механізм коригування діапазону викидів вуглецю в країнах, що не є членам ЄС, що в результаті буде встановлювати ціну на певні вуглецеві товари, що надходять до ЄС.⁷¹

В) Ставки екологічного податку в ЄС

Згідно з теорією, податкові ставки повинні бути співмірними зі шкодою або з граничною вартістю шкоди для навколишнього середовища. В той же час, на практиці встановлення податкових ставок є політичним процесом, на який впливає низка факторів, таких як лобювання, особисті інтереси парламентарів та їх конкуренція. Оскільки розрахувати ефект впливу на навколишнє

⁶⁹ Ben Etheridge (IFS and UCL) and Andrew Leicester (IFS), 2007, *Environmental taxation*

⁷⁰ European Commission, 2021, "Plastics own resource"

⁷¹ European Commission, 2021, "The Commission proposes the next generation of EU own resources"

середовище в багатьох випадках складно, частіше використовується прагматичний підхід до встановлення податкових ставок. Досвід країн ЄС показує, що політичні бар'єри можуть бути подоланими запровадженням податку за відносно низькою ставкою, яка поступово збільшується з часом. Також, оскільки більшість екологічних податків є кількісними податками, вони можуть знецінюватись в реальному вираженні в результаті інфляції. Так, в країнах з нижчою інфляцією ставки індексуються відповідно до індексу споживчих цін або темпу зростання ВВП. У країнах з високою інфляцією до запровадження ставки екологічного податку включають щорічний перегляд як невід'ємну частину процесу прийняття бюджетних рішень.⁷²

Приклади ставок енергетичних податків в країнах ЄС | Згідно з Директивою 2003/96/ЄС «Реструктуризація системи Співтовариства для оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії» (ETD)⁷³, було встановлено мінімальні ставки для енергетичних податків, що діють для всіх енергетичних продуктів. В той же час, в нормативному документі розділення видів використання енергії зазначено за категоріями використання: транспорт, промислове/комерційне використання, диференційоване опалення між діловим і неділовим використанням. Країнам, що входять до складу ЄС, дозволено підтримувати різні типи оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії, наприклад податки на викиди вуглецю, а також інші спеціальні національні податки, такі як польський податок на паливо (opłata paliwowa). Сума цих різних непрямих податків враховується при оцінці дотримання мінімальних ставок, встановлених директивою ЄС. Для повноцінного аналізу енергетичних податків необхідно також розглянути й інші типи оподаткування, що застосовуються до цих же енергетичних продуктів і стягуються після сплати енергетичного податку. Також країни ЄС можуть надавати пільги за енергетичними податками у формі виключень з правила або знижок. Так, лише в кількох країнах-членах ЄС споживання енергії домогосподарствами звільняється від стягування податку на енергію. Тоді як в багатьох країнах-членах ЄС введено часткове звільнення від сплати енергетичного податку та податку на вуглець для сільського господарства, промислових секторів і громадського транспорту.⁷⁴

Країни, що входять до складу Європейського Союзу, а також Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія є частиною Системи торгівлі викидами ЄС, що була створена для торгівлі обмеженою кількістю квот на викиди парникових газів. За винятком Швейцарії, України та Великої Британії, усі європейські країни, які стягують податок на вуглець, також є частиною Системи торгівлі викидами ЄС. Системи торгівлі викидами ЄС представляє собою перший у світі великий вуглецевий ринок, який є основою політики ЄС щодо боротьби зі зміною клімату задля скорочення викидів парникових газів. Таким чином, кожна країна має певний врегульований відсоток квот на викиди CO₂, які країни продають на аукціоні всередині країни.⁷⁵

⁷² [The German Development Institute, 2016, Environmental Tax Reform in Developing, Emerging and Transition Economies](#)

⁷³ [EU, 2003, Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity \(Text with EEA relevance\)](#)

⁷⁴ [EEA, Report No 17/2016 "Environmental taxation and EU policy"](#)

⁷⁵ [EU, 2003, Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and amending Council Directive 96/61/EC \(Text with EEA relevance\)](#)

Таблиця 5. Введені екологічні податки на енергетику та енергетичні продукти в Європі, 2016

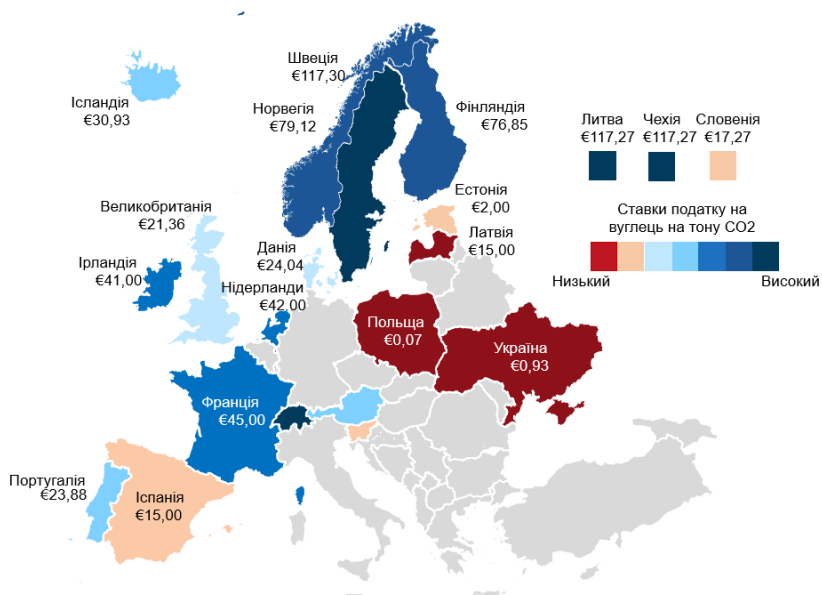
Види енергетичних податків (в т.ч. паливо для транспорту)	Країни-члени Європейського агентства з навколишнього середовища (ЕЕА)																																
	Країни-члени ЄС-27																																
	Австрія	Бельгія	Болгарія	Хорватія	Кіпр	Чехія	Данія	Естонія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Греція	Угорщина	Ірландія	Італія	Латвія	Литва	Люксембург	Мальта	Нідерланди	Польща	Португалія	Румунія	Словакія	Словенія	Іспанія	Швеція	Великобританія	Ісландія	Ліхтенштейн	Норвегія	Швейцарія	Турція
Енергетичні продукти для транспортних цілей	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Енергетичні продукти стаціонарного призначення	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Парникові гази:																																	
• Вміст вуглецю в паливі - податки на CO2				✓		✓	✓	✓	✓			✓		✓						✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
• Торгівля квотами на викиди парникових газів	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

Джерело: Environmental taxation and EU environmental policies, EEA, 2016

Загалом, податки на енергетичні продукти та енергетику введені у кожній країні. Тоді як податок на вміст вуглецю у паливі запроваджений у менше ніж половині країн ЄС.

Податок на вуглець вперше було запроваджено введено Фінляндією у 1990 році. Податки на викиди вуглецю можуть стягуватися з різних типів парникових газів, таких як вуглекислий газ, метан, закис азоту та фторовані гази. У різних країнах податком покривається різна кількість видів газів. Так, наприклад, податок на вуглець в Іспанії оподатковує 2 відсотки загальних викидів парникових газів країни, тоді як у Ліхтенштейні - 81 відсоток своїх викидів парникових газів.

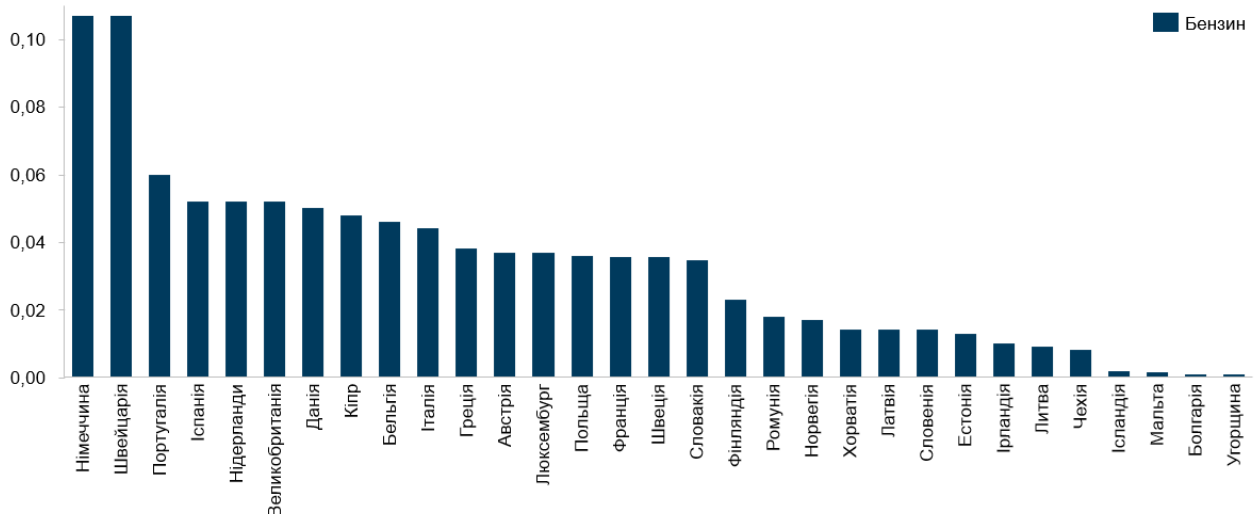
Рисунок 10. Екологічний податок на викиди вуглецю в Європі, 2022, Євро за тону викиду CO2

Джерело: Tax Foundation, Carbon Taxes in Europe, 2022

Так, найвищий податок на викиди вуглекислого газу зафіксований у Швеції - 117,3 євро за тонну, тоді як найменший у Польщі та Україні - 0,07 євро та 0,93 євро за тонну.

Рисунок 11. Податок на споживання електроенергії в Європі, 2022, Євро за кВт на год

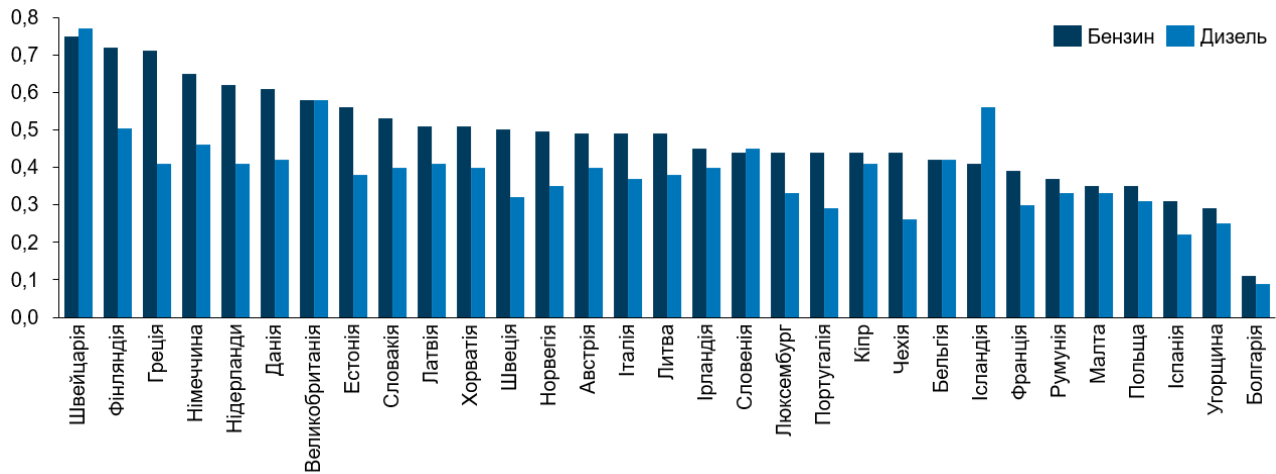

Джерело: Transport and Environment, "The good tax guide: The comparison of car tax in Europe", 2022

Найбільший податок на електроенергію зафіксований у Німеччині та Швейцарії, на рівні 0,11 євро/кВт, тоді як найменший на Мальті, де податок нижче 0,01 євро/кВт.

Майже всі країни ЄС впроваджують різні рівні акцизу на бензин та дизельні палива, адже лише такі країни як Бельгія та Великобританія ввели однаковий розмір податку на бензин та дизель. Більшість країн ЄС впровадили акцизний збір на бензин вищий, ніж на дизельне паливо, тоді як тільки Ісландія, Швейцарія та Словенія зробили навпаки. Таким чином, відбувається стимулювання використання дизельного палива, у контрасті з тим, що більшість податків на придбання, право власності та прибутки в натуральній формі транспортних засобів вищі порівняно з бензиновими транспортними засобами. Це приклад того, що половина країн-членів ЄС використовує створення змішаних стимулів за допомогою змішаних податків, застосовуючи нижчу схему податку на дизельне паливо порівняно з бензиновим паливом, але вищу схему податку на дизельні транспортні засоби порівняно з бензиновими транспортними засобами.

Рисунок 12. Податок на бензин та дизель в Європі, 2022, Євро за літр

Джерело: Transport and Environment, "The good tax guide: The comparison of car tax in Europe", 2022

Мінімальний податок на бензин і дизель встановлено у Болгарії, де податкові ставки приблизно 0,12 євро/л та 0,08 євро/л, відповідно. Найбільший податок на бензин і на дизель зафіксовано в Швейцарії на рівні 0,75 євро/л та 0,77 євро/л відповідно.

Оскільки на початку 2022 року, спостерігалось різке зростання цін на паливо, багато країн, щоб підтримати водіїв бензинових і дизельних автомобілів, зменшили акцизи на пальне. Як результат, уряди країн зазнали значних фінансових втрат, які продовжують зростати. Такі країни як Словенія та Німеччина припинили дію цих податкових знижок, тоді як більшість країн продовжили дію заходів.

Приклади транспортних податків в країнах ЄС | Найбільший прибуток для бюджетів країн ЄС серед транспортних податків забезпечують податки, пов'язані з володінням і використанням транспортних засобів. Податки з продажу та/або реєстрації транспортних засобів діють у 21 з 28 країн, що є членами ЄС. Тоді як країни, що не стягують такі одноразові податки, можуть стягувати адміністративний збір за реєстрацію транспортних засобів. Але регулювання з боку ЄС щодо мінімальних обов'язкових податків не має.

Таблиця 6. Введені екологічні податки на транспорт в Європі, 2016

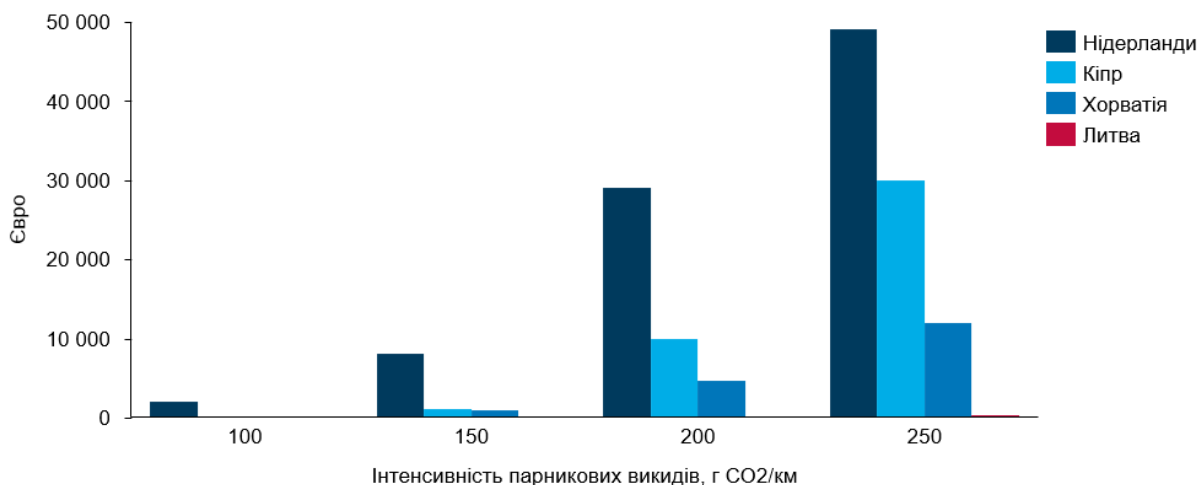
Види транспортних податків (крім палива для транспорту)	Країни-члени Європейського агентства з навколишнього середовища (ЕЕА)																															
	Країни-члени ЄС-27																															
	Австрія	Бельгія	Болгарія	Хорватія	Кіпр	Чехія	Данія	Естонія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Греція	Угорщина	Ірландія	Італія	Латвія	Литва	Люксембург	Мальта	Нідерланди	Польща	Португалія	Румунія	Словакія	Словенія	Іспанія	Швеція	Великобританія	Ісландія	Ліхтенштейн	Норвегія	Швейцарія
Імпорт або продаж автотранспорту, одноразовий податок/податок на реєстрацію	✓	✓		✓	✓	✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Використання автотранспортних засобів, импорт або продаж, періодично (річний податок/податок на обіг)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Використання доріг:																																
• легковий автомобіль (на основі відстані/вінєтка)	✓		✓	✓		✓			✓		✓	✓		✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓		
• комерційні/вантажні транспортні засоби (на основі відстані/вінєтка)	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
Плата за затори (у містах)															✓				✓							✓	✓			✓		

Джерело: Environmental taxation and EU environmental policies, EEA, 2016

Загалом, більше країн ЄС запровадили податок на володіння автомобілями, ніж податки на їх придбання. У той же час, у шести країнах ЄС податок на використання або власність автомобіля застосовується лише по відношенню до комерційних автомобілів. Податок на використання доріг, що стягується зі звичайних пасажирів, введено лише в половині країн Європи, тоді як для комерційних транспортних засобів відні діє майже у всіх країнах. Також, лише такі країни як Італія, Мальта, Швеція, Великобританія та Норвегія запровадили податок для запобігання заторів у містах.

Більше країн ЄС запровадили податок на володіння автомобілями, ніж податки на їх придбання. Але в обох випадках, інтенсивність викидів CO₂ є найпоширенішою базою для оподаткування цими податками. Так, 9 країн-членів ЄС мають податок на придбання транспортного засобу, розрахунок якого базується на інтенсивності викидів CO₂. У таких країнах, існує таблиця базових ставок, де зазначено, наприклад, що за автомобіль з інтенсивністю викидів 120 г CO₂/км буде стягнуто податок у розмірі 500 євро. У той же час, Нідерланди, Португалія, Хорватія та Литва впровадили різні ставки для бензинових і дизельних транспортних засобів.

Рисунок 13. Податок на придбання транспортних засобів в Європі на базі викидів CO₂, 2022, Євро

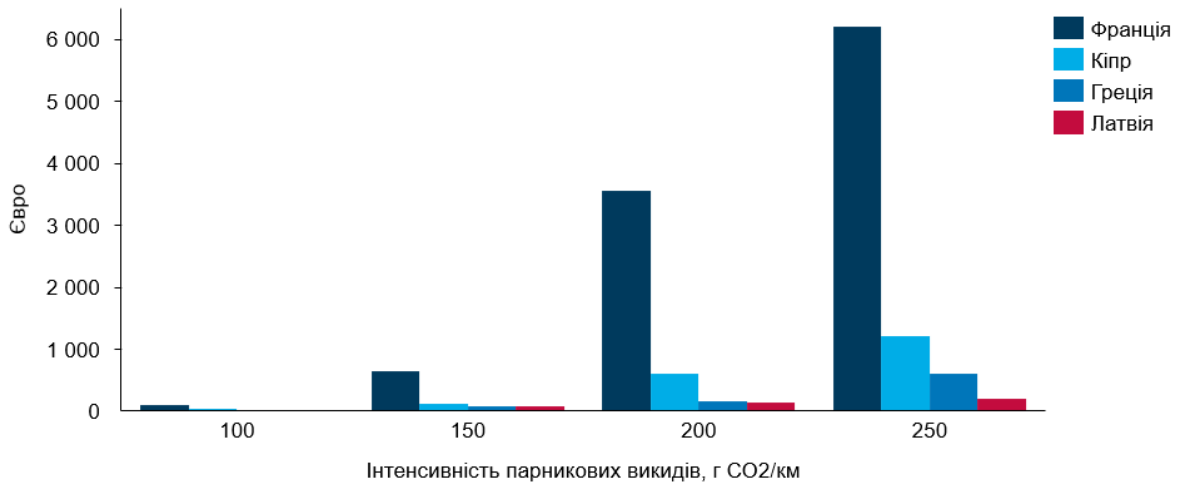

Джерело: Transport and Environment, "The good tax guide: The comparison of car tax in Europe", 2022

Найвищі ставки податку при збільшенні інтенсивності викидів CO₂ автомобілем мають Нідерланди та Норвегія, тоді як найнижчі ставки введені у Литві, Словенії та Великобританії. У розподілі податкових ставок відносно інтенсивності викидів CO₂ автомобілем, частина країн вводить різке зростання ставки починаючи з позначки у 90 г CO₂/км, тоді як інша частина країн-членів ЄС - з позначки 150 г CO₂/км. Також, іншою базою для розрахунку податку на придбання транспортного засобу є потужність двигуна. Такий вид бази серед країн ЄС використовують лише Бельгія, Словаччина та Італія.

Серед європейських країн, більшість держав має в своїй системі оподаткування податок на володіння транспортним засобом. У 13-ти країнах ЄС, податок на власність транспортних засобів введено на базі викидів CO₂, оскільки в жодній європейській країні податок на власність транспортного засобу не базується на вартості автомобіля.

Рисунок 14. Щорічний податок на володіння транспортним засобом в Європі на базі викидів CO₂, 2022, Євро

Джерело: Transport and Environment, "The good tax guide: The comparison of car tax in Europe", 2022

Розподіл податку на володіння транспортним засобом залежно від інтенсивності викидів CO₂ відрізняється між країнами ЄС. Так, наприклад, у Франції розподіл податку різко зростає після значення у 147 г CO₂/км. Загалом, Франція виділяється тим, що має найвищі ставки річного податку на власність автомобіля на базі викидів CO₂, при цьому, французький податок поширюється лише на корпоративні автомобілі, а приватні автомобілі повністю звільнені. Але серед більшості країн, що стягують податок на базі викидів CO₂, рівень податкової ставки є досить низьким. Інші країни стягують податок на власність автомобіля на базі потужності або об'єму двигуна. Так, податок на власність автомобіля на базі потужності використовують лише Італія, Бельгія, Хорватія, Болгарія та Угорщина. Бельгія та Хорватія застосовують такий податок на власність поетапно: Хорватія стягує вищий податковий тягар на більшість транспортних засобів, а Бельгія стягує вищий податковий тягар лише на найпотужніші двигуни, тоді як Угорщина використовує податкову формулу, за якою ставка податку збільшується з кожною одиницею потужності двигуна і в результаті має найнижчу податкову ставку. Податок на власність автомобіля на базі об'єму двигуна впровадили лише Румунія, Словенія та Словаччина.

Приклади податків на забруднення в країнах ЄС⁷⁶ | Податки на забруднення значно відрізняються між країнами їх наявністю, видами, податковими базами та ставками. Так, наприклад, лише Бельгія, Данія, Італія, Норвегія та Швеція стягують податок на використання пестицидів та/або добрив, тоді як деякі інші країни їх скасували.

⁷⁶ [European commission, 2021, "Taxes, charges and fees"](#)

Таблиця 7. Введені екологічні податки на забруднення в Європі, 2016

Види податків на забруднення	Країни-члени Європейського агентства з навколишнього середовища (EEA)																															
	Країни-члени ЄС-27																															
	Австрія	Бельгія	Болгарія	Хорватія	Кіпр	Чехія	Данія	Естонія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Греція	Угорщина	Ірландія	Італія	Латвія	Литва	Люксембург	Мальта	Нідерланди	Польща	Португалія	Румунія	Словакія	Словенія	Іспанія	Швеція	Великобританія	Ісландія	Ліхтенштейн	Норвегія	Швейцарія
Вимірний або оцінений витік забруднень у повітря				✓		✓	✓	✓	✓			✓				✓	✓			✓		✓	✓		✓					✓	✓	
Вимірний або оцінений витік забруднень у воду	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓				✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						
Утилізація відходів:																																
• Звалища	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
• Сміттєспалювальний завод	✓	✓				✓			✓											✓		✓				✓	*			*		✓
• Окремі виробни	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Неточкові джерела забруднення води:	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
• Пестициди		✓				✓		*																		✓			✓			
• Добрива	*					✓		*																			*					

*- податок було скасовано

Джерело: Environmental taxation and EU environmental policies, EEA, 2016

Приклади податків на ресурси в країнах ЄС | Податки на ресурси тільки набувають свою популярність в європейських країнах, але механізм роботи цих податків є різним у різних країн. Так, у Німеччині, Італії та Іспанії, податки на ресурси передані на управління до регіональної гілки влади.

Таблиця 8. Введені екологічні податки на ресурси в Європі, 2016⁷⁷

Види податків на ресурси	Країни-члени Європейського агентства з навколишнього середовища (EEA)																															
	Країни-члени ЄС-27																															
	Австрія	Бельгія	Болгарія	Хорватія	Кіпр	Чехія	Данія	Естонія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Греція	Угорщина	Ірландія	Італія	Латвія	Литва	Люксембург	Мальта	Нідерланди	Польща	Португалія	Румунія	Словакія	Словенія	Іспанія	Швеція	Великобританія	Ісландія	Ліхтенштейн	Норвегія	Швейцарія
Водозабір		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓							✓
Видобуток окремих видів сировини	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓		✓		✓		✓	✓	✓					✓

Джерело: Environmental taxation and EU environmental policies, EEA, 2016

⁷⁷ EEA, Report No 17/2016 "Environmental taxation and EU policy"

В Естонії плата за видобуток корисних копалин з територій, що належить державі, введена у 1991 році. Так, всі екологічні платежі в Естонії регулюються Законом про екологічні збори, тоді як річні ставки встановлюються постановою Уряду Естонії. Плата за видобуток корисних копалин стягується з різних копалин, таких як природні будівельні матеріали, енергетичні мінерали та мінерали, що використовуються в сільському господарстві. У цілому, збори базувалися на кількості видобутого мінерального ресурсу у величині м3 або тонни та регулярність платежів складає один раз на квартал. З 1999 по 2015 рік плата за видобуток корисних копалин значно зросла, до того ж, очікується, що тарифи будуть продовжувати збільшуватись. Станом на 2015 рік, найбільша плата знімалась з технологічного та якісного доломіту - 3,4 євро/м2 та 2,7 євро/м2, тоді як найменша плата стягується з торфу поганої і хорошої якості - 0,4 євро/м2 та 0,6 євро/м2, відповідно.⁷⁸

⁷⁸ [Institute for European Environmental Policy, 2015, "Mineral resource extraction charge \(peat, phosphate and rock\) in Estonia"](#)